

(A) = Åpen, kan bestilles fra Universitetet i Stavanger / Arkeologisk museum

(B) = Begrenset distribusjon

(C) = Kan ikke utleveres

**Sikring og dokumentasjon av
skadet hustuft og gravrøys fra
yngre romertid.**

**Hellvik gnr. 60 bnr. 51,
Eigersund kommune,
Rogaland**

Jon R. Husvegg

Prosjektnummer: OF-10292

Journalnummer: 2012/3367

Dato: 16.03.2015

Sidetall: 33

Opplag: 20

Oppdragsgiver: Eigersund Kommune

Stikkord: Tuft

Gravrøys

Likarmet spenne

Spannformet keramikk

Skår fra finere bordkar

Formidling

Oppdragsrapport 2014/24
Universitetet i Stavanger,
Arkeologisk museum,
Avdeling for fornminnevern

Utgiver:
Universitetet i Stavanger
Arkeologisk museum
4036 STAVANGER
Tel.: 51 83 31 00
Fax: 51 84 61 99
E-post: post-am@uis.no

Stavanger 2015

**Sikring og dokumentasjon av
skadet hustuft og gravrøys fra
yngre romertid.
Hellvik gnr. 60 bnr. 51,
Eigersund kommune,
Rogaland.**

Universitetet
i Stavanger

Arkeologisk museum

Innberetning til topografisk arkiv

Vår ref.:2012/3367/BID

Saksbehandler:
Jon Reinhardt Husvegg

Arkivkode

Dato:
12.03.2015

Kommune: Eigersund
Gardsnavn: Hellvik
Gardsnummernr: 60
Bruksnummenr: 10
Lokalitetsnavn: Hellvik Skole
Tiltakshaver: Eigersund Kommune
Adresse: Postboks 4370 EGERSTUND

Sakens navn: Vedtak om sikring og tilbakeføring av automatisk fredet kulturminne jf. kulturminneloven §§ 8 tredje ledd og 10.

Saksnummer i 2014_015

Intrasisprosjekt:

Brevjournalnr: 2012/3367

Forminnen: ID
(Askeladden:)

34256-4 og 34256-5

H o h: 27

UTM: 2014/56
Aksesjonsnr: S13259 (røys) og S13260 (tuft)
Museumsnr: Sf129207 til Sf129291
Fotonr:

Befart (dato): 19/3/2012 og 12/04/2012
Av: Linda Julshamn, Trond Meling og Olle Hemdorff.
Feltundersøkelse: 01.09-25.09.2014
(tidsrom)
Ved: Barbro Dahl, Jon Reinhardt Husvegg og Tomasz Galewski

Gjelder: Sikring og dokumentasjon av skadet hustuft og gravrøys fra yngre romertid.

1. SAMMENDRAG	4
2. INNLEDNING	5
2.1 BELIGGENHET	5
2.2 BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN	6
2.3 REGISTRERTE KULTURMINNER I OMRÅDET	7
2.4 PROBLEMSTILLING OG FORMÅL MED UNDERSØKELSEN	13
2.5 TERRENGBESKRIVELSE	14
3 TIDSROM OG DELTAKERE	14
3.1 GJENNOMFØRING, VÆRFORHOLD OG TIDSBRUK	15
4. METODE	16
4.1 GRAVETEKNISK METODE OG UDERSØKELSENS FORLØP	16
4.2 DOKUMENTASJON	17
4.2.1 FOTOGRAFERING	17
4.2.2 INNMÅLING	18
4.2.3 FUNN	19
5.FUNNMATERIALE	19
6. BESKRIVELSE AV STRUKTURER	22
6.1 HUSTUFTA	23
6.2 PROFIL 1.	26
6.3 PROFIL 2.	26
6.4 PROFIL 3.	26
6.5 PROFIL 4.	26
6.6 OPPSUMERING AV DET FIRE PROFILENE	28
6.2 GRAVRØYSA	28
7. TOLKNING AV LOKALITETEN I LYS AV STRUKTURER OG FUNN	29
8. FORMIDLING OG PUBLIKUMSKONTAKT	32
9. EVALUERING	33
10. LITTERATUR	34

Figurliste	Side
Figur 1: Strukturene før avtorving	4
Figur 2: Kart over Hellvik. Område med de undersøkte berørte kulturminner markert med en rød ring.	5
Figur 3. Område med tuft og gravrøys før avtorving. Tatt mot nord	7
Figur 4: Oversikts bilde fra Askeladden som viser kjente kulturminnene på Hellvik	8
Figur 5: Kart fra askeladden som viser de nærmeste kulturminnene. Kulturminneområde som er undersøkt markert med gul kant.	11
Figur 6: Figur 5: Arbeidsbilder med Jon Reinhardt Husvegg, Tomasz Galewski og maskinfører Torfinn Nygård.	13
Figur 7: Barbro, Jon Reinhardt og Thomasz. Framrensing av tuft med elever fra Hellvik Skole	14
Figur 8: Avdekking av gravrøys. Med Tomasz Galewski	16
Figur 9: Theo gjør fotomosaikk med drone	17
Figur 10: Keramikk funn insitu	18
Figur 11: Tegning av utvalgte keramikk skår av Tomasz Galewski	18
Figur 12: Spennen i felt	19
Figur 13: Spenne fra Birkenes (Gustafson 1906:69)	19
Figur 14: Spenne etter konservering	20
Figur:15 Foto av bevarte rester av hustuft og gravrøys. Med profiler	21
Figur 16: Ortofoto av det utgravde stukturene etter resturering.	22
Figur 17: Inngang til tuft med moderne forstyrrelse rett bak.	23
Figur 18: Mulig stolpe inne i tufta. Profil 2(oversikts bilde)	24
Figur 19: Mulig stolpe/grop inne i tufta. Profil 2 (profil bilde)	24
Figur 20: Bilde av det fire profilene fra hustuften	26
Figur 21: Gravrøys Øst er opp på bilde	27
Figur 22: Tuft 1 på Ullanland tatt av JanPettersen, Tvermur med hellelagt inngang. (Myhre 1980 s.241)	29
Figur 23: Tuftene fra Helganeset fig.1 og Breimyr fig.2 (J.Petersen 1936: 5,6 samt plansjer)	30
Figur 24: Barbro formidler ved hjelp av husmodell	31

1. SAMMENDRAG

Rapporten omhandler sikring og dokumentasjon av ei hustuft og ei gravrøys ved Hellvik skole gnr. 60 bnr. 10 i Eigersund kommune. Undersøkelsen ble foretatt av Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger, i tidsperioden 01.09.til 26.09.2014.

Undersøkelsen ble satt i gang som følge av Eigersund kommunes ulovlige inngrep i det automatisk freda kulturminneområdet (id 34256) rundt Hellvik skole. Det ble fattet et vedtak om sikring og tilbakeføring av den forstyrta tufta og røysa.

Under sikring av hustuft og gravrøys fant vi ut at disse har blitt forstyrret i flere omganger. Spesielt gravrøysa var svært omrota, Det ser ut som bredden på hustufta er om lag seks meter. Hvor store disse strukturene opprinnelig har vært kan vi ikke si på grunn av de omfattende skadene. Det er heller ikke sikker det vil vært mulig å avgjøre opprinnelig utstrekning ved en eventuell utgraving av området. Det ble funnet ei likarmet spenne fra yngre romertid og leirkarskår ved framrensing av tuft og røys.

Figur 1- Område med tuft og gravrøys før avtorving. Skolebygningens hjørne ses til høyre.

Museets skoletjeneste deltok ved formidling for elevene ved Hellvik skole. Elevene mottok klasseromsundervisning, lagde leirkar og noen av dem ble invitert til museet og

jernaldergarden. Dette prosjektet kan ses på som spesielt i det at vi fikk anledning til å la ungene delta aktivt i framrensing av hustufta og gravrøysa. I ettekant har eleven ved skolen jobbet med å lage et skilt som kan fortelle om grava, hustufta og kulturminnene i nærområdet.

Figur 2: Kart over Hellvik. Område med de undersøkte berørte kulturminner markert med en rød ring.

2. INNLEDNING

2.1 BELIGGENHET

Hustufta og gravrøysa som er berørt tilhører et kulturminnefelt med fire gravhauger og ei hustuft (id. 34256). Undersøkelsesområdet ligger i ei helling, der hustufta ligger 27 meter

over havet. Lokaliteten ligger på garden Hellvik gnr. 60 bnr. 10 i Eigersund kommune. Område som i dag tilhører Hellvik skole har tidligere vært dyrka mark.

2.2 BAKGRUNN FOR UNDERSØKELSEN

15.03.2012 fikk Rogaland fylkeskommune melding fra Eigersund kommune om at de hadde foretatt inngrep i et område med kulturminner på gnr. 60 bnr. 10 like ved Hellvik skole (id 34256). Det var benyttet gravemaskin til utplanering av et område som skulle brukes som lekeplass. Det var fjernet stein, kratt og jordmasser fra området. Kommunen stanset arbeidet da de ble klar over at de muligens hadde gravd innenfor et automatisk freda kulturminnefelt.

Den 19.03.12 gjennomførte Rogaland fylkeskommune, kulturseksjonen ved Linda Julshamn en befarings i området sammen med Jone Omdal og gravemaskinfører Torfinn Nygård fra Eigersund kommune. Det ble da bekreftet at det var gravd innenfor kulturminnefeltet og at hustufta var skadet (id 34256- 5). 12.04.2012 ble det gjennomført en felles befarings ved Linda Julshamn og Trond Meling fra Rogaland fylkeskommune og Olle Hemdorff fra Arkeologisk museum. Det ble konkludert med at både hustufta og ei gravrøys like ved var skadet av inngrepet (id. 34256- 5 og 34256- 4).

Etter befaringsen 12.04.2012 tok Rogaland fylkeskommune kontakt med Rogaland politikammer og informerte om saken. Rogaland politikammer fremmet ønske om en skadevurdering for sikring av gjenværende kulturminner innenfor id 34256. Dette arbeidet ble utført av Arkeologisk museum (se vedlegg fra Rogalands fylkeskommune 27.11.2012).

I vurderinga av skadeomfanget kom det fram at det var gravd ei 13 meter lang og 7 meter brei sjakt gjennom hustufta samtidig som gravrøysa var utplanert slik at den framsto som en lav steinsirkel. Det var også lagt opp flere dynger med jordmasser som var fjernet fra anleggene og i disse ble det funnet en del trekull som muligens kan stamme fra et ødelagt ildsted. I vurderinga kommer det også fram at kommunen i 2003 ba om informasjon om kulturminnefeltets utstrekning på bakgrunn av skolens ønske om bruk av nærmiljøet. I svarbrevet fra Arkeologisk museum er det lagt ved kart som viser avgrensinga av kulturminnefeltet samtidig som det påpekes at det kan finnes ikke-synlige kulturminner knyttet til de kjente, synlige kulturminnene. Det understrekes at hvis det er aktuelt å foreta terrenginngrep i forbindelse med nærmiljøanlegget, må planene på vanlig måte forelegges Rogaland fylkeskommune til godkjenning.

I uttale til saken vurderer både Rogaland fylkeskommune, Arkeologisk museum og Riksantikvaren det dit hen at de berørte kulturminnene bør sikres gjennom en nærmere arkeologisk undersøkelse og tilbakeføring.

Det heter, sitat:

"Ingen må—uten at det er lovlig etter § 8—sette i gang tiltak som er egnet til å skade, ødelegge, grave ut flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatiskfredet kulturminne eller fremkalle fare for at dette kan skje. "

I straffebestemmelsen km1 § 27 heter det, sitat:

"Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer forbud, påbud, vilkår eller bestemmelser gitt i eller i medhold av loven her, straffes med bøter eller fengsel i inntil 1 år. Under særdeles skjerpende omstendigheter kan fengsel i inntil 2 år anvendes. Medvirkning og forsøk straffes på samme måte. Overtredelse av første punktum anses som en forseelse."

2.3 REGISTRERTE KULTURMINNER I OMRÅDET

Forhistorien deles opp i disse tidsperiodene, og noen av periodene vil bli nevnt videre i rapporten:

**ELDRE
STEINALDER ca.
10500-4000f. Kr**
Mesolitikum

**YNGRE
STEINALDER
4000-ca 1800 f.
Kr Neolitikum**

**BRONSEALDER
1800 - 500 f.Kr.**

Eldre bronsealder
1800 - 1100 f.Kr.

Yngre bronsealder
1000 - 500 f.Kr.

Figur 3: Strukturene før avtorving

ELDRE JERNALDER 500 f.Kr. – 550 e. Kr

Førromersk jernalder 500 f.Kr. - 1

Romertid 1 - 400

Folkevandringstid 400 - 550

YNGRE JERNALDER 570 – 1050 e. Kr

Merovingertid 550 - 800

Vikingtid 800 – 1050 **MIDDELALDER**

1050 – 1536 e.Kr

Figur 4: Oversikts bilde fra Askeladden som viser alle kjente kulturminnene på Hellvik.

Id 34256 ble registrert av Jakob Hafer i 1967 og beskrives på denne måten i askeladden:

Feltet består av 4 rundrøysar og 1 hustuft. 1. Rundrøys. Klart markert. Den er litt utgravet i midten. Det vokser trær rundt hele kanten. 5 m Ø for røysen går en steingard. D. 10 m, h. 1 m. 4 m V for 1:2. Rundrøys. Lyngkledd. En del stein er kastet opp på berget like N for røysen. D. 4,5 m, h. 0,4 m. 6 m V for 2:3. Rundrøys, klart markert. Mye stein er fjernet fra midten hvor en del boss har blitt brent. Røysen er gresskledd rundt kanten. D. 10 m h. 1,2 m. 30 m NV for 3:4. Hustuft, orientert NØ-SV. Gresskledd med en del trær. NØ for tuften er det kastet opp en haug med stein. Veggene er bygget av til dels store steiner, br. ca 1 m, h. 0,2-0,6 m. L. 20 m, br. 6 m. 2-3 m N for SV enden av 4:5. Rundrøys, nesten helt fjernet. En del steiner er synlige. D. 4,5 m, h. 0,35 m.

Det finnes flere kjente kulturminner i område rundt Hellvik. I følge Zinsli er det fra gården Hellvik levert inn 19 løsfunn fra forskjellige perioder. Blant annet en flintdolk og en skafthullsøks datert til neolitikum/eldre bronsealder. Det er registrert 20 synlige automatisk fredede kulturminner i området. Av disse er det 16 rundhauger, en langhaug, en steinlegging, en hustuft og ett gardfar. Alle disse er datert til bronsealder eller jernalder (Zinsli 2009).

Det er registrert 86 funn fra gården Hellvik i gjenstands databasen. Dette inkluderer både løsfunnene Zinsli nevner og funn fra de forskjellige arkeologisk utgravningene som har vært i området (<http://www.unimus.no/arkeologi/forskning/index.php>).

Felles for kulturminnene i området rundt den undersøkte lokaliteten er at de er graver registrert av Jakob Hafer i 1967. Gravminnene ligger nokså nærme hverandre og man kan derfor anta at de er relatert til hverandre og har utgjort et gravfelt.

Teksten fra hvert gravminner er beskrivelsen henta ut fra askeladden. Hafer karakteriserer alle som rundhauger. Gravminnene er ikke ulike gravene beskrevet innenfor id 34256. De er ikke undersøkte, men kan godt være fra samme periode som den berørte gravrøysa og hustufta.

Id 65410 gravminne

Lengst i SØ: 1. Rundhaug. Det er bare haugens kant og noe i midten som er bevart. Litt stein er påfylt i nyere tid. Haugen er dessuten tett bevokst av rognetrær. D. 14 m, h. 0,7 m. 25 m NØ for 1:2. Rundhaug. En del stein er fyllt på haugen i N og i S. D. 6,5 m, h. 0,6 m.

Id 4781 Gravminne

Lengst i V: 1. Rundhaug, klart markert. Gresskledd. I Ø er bygget et hønsehus inntil haugen og noe av den er fjernet her. Den er litt avflatet på toppen, men ser ellers urørt ut. D. 25 m, h. 4 m. 8 m Ø for 1:2. Langhaug, orientert NV-SØ. Gresskledd. Den ser urørt ut, men er uklart markert i endene. L. 14 m, br. 3,5 m, h. 0,6 m.

Id 4781 Gravminne

Lengst i V:1. Rundhaug, klart markert. Gresskledd. I Ø er bygget et hønsehus inntil haugen og noe av den er fjernet her. Den er litt avflatet på toppen, men ser ellers urørt ut. D. 25 m, h. 4 m. 8 m Ø for 1:2. Langhaug, orientert NV-SØ. Gresskledd. Den ser urørt ut, men er uklart markert i endene. L. 14 m, br. 3,5 m, h. 0,6 m.

Id 65411 Gravminne

Lengst i NV:1. Rundhaug, gresskledd og en del avflatet. I V kant gravet et hull. I midten stikker det opp en stor stein. D. 13 m, h. 1,3 m. 18 m SØ for 1:2. Rundhaug. Klart markert, gresskledd. Ligger på toppen av en grusbanke. Den er litt avflatet på toppen. D. 11 m, h. 1,8 m.

Id 14592 Gravminne

Rundhaug. Gresskledd og ligger på en forhøyning i terrenget. En del småstein er påfylt på toppen. Et tre og noen busker vokser på haugen. I midten kan sees en stor stein. D. 11 m, h. 2 m.

Id 34255 Gravminne

Rundhaug. Gresskledd og godt markert. Det vokser en del busk og trær på den. En del småstein er kastet opp på haugen flere steder. Den ser ellers urørt ut. D. 11 m, h. 2 m.

I tillegg ble det i 2008 gjennomført en arkeologisk utgravning på gården Hellvik på grunn av boligutbygging. Utgravninga fant sted på gnr.60 bnr. 13,14 og 20 (Zinsli 2009). På boplassen ble det påvist et toskipet langhus fra overgangen mellom yngre steinalder og eldre bronsealderen. På lokaliteten ble det funnet keramikk, redskaper av flint og brente bein. Det ble tatt ut en del prøver og funnet 20 kornfragmenter og 12 helle korn, tre av dem hvete.

En del av funnene fra gården Hellvik er fra utgravninger på begynnelsen av 1900-tallet. Mesteparten er jernalderfunn og er derfor relevante for gravrøysa og hustufta som denne rapporten omhandler. Det finnes gjenstander fra to forskjellige gravrøysa med våpengraver fra vikingtid og én fra folkevandringstid:

Sverd fra vikingtid funnet i 1917 katalogiser av E. de Lange under S39788.

Sverd og øks fra vikingtid funnet i 1915 katalogisert av Helge Gjessing under S3821.

Våpengrav fra folkevandringstid (400-550 e.kr) er den som ser ut til å ha vært best bevart og rikest på gjenstander (S5597). Grava inneholder et leirkar, to sverd, en lansespiss, en spydspiss, en skjoldbule, et bronsefragment, et bryne, et skjoldhåndtak, en kniv og en nagle. Grava på gården Hellvik ble utgravd av Jan Petersen i 1909, men er dessverre ikke kartfestet

i askeladden. Det er snakk om en urørt haug som er utgravd i motsetning til vikingtidsgravene som ser ut til å ha blitt funnet under nydyrking.

Figur 5: Kart fra askeladden som viser de nærmeste kulturminnene. Kulturminneområde som er undersøkt i denne undersøkelsen er markert med gul kant.

2.4 PROBLEMSTILLING OG FORMÅL MED UNDERSØKELSEN

Denne undersøkelsen har ikke samme karakter som en vanlig arkeologisk utgravning da den dreier seg om sikring og tilbakeføring etter ulovlige inngrep i kulturminner. Det var ikke lagt opp til en utgravning av de berørte kulturminnene, men et forsøk på å rense fram, dokumentere og få en forståelse av de gjenværende delene av tuft og røys. I den grad det var mulig skulle kulturminnene forsøkes tilbakeført til opprinnelig form for å kunne formidles og bevares. På bakgrunn av eldre registreringer framgikk det at det var tale om ei tuft med synlige steinvegger, noe som ble tolket i retning av eldre jernalder, da spesielt yngre romertid/folkevandringstid hvor det innenfor landsdelen var vanlig med ytre steinmurer. Tanken var foreta sammenligninger med bevarte hustuffer i beitemark, samt de mange bygningene som hvert år undersøkes i dyrka mark i Rogaland.

Ved planlegging av prosjektet ble følgende forslag til tiltak listet opp:

Forslag til restaurering

1: Deler av de oppgravde jordmassene fra tuften bør såldes for å redde eventuelle oldsaker. Deretter fjernes disse og området avtorves for å få fram nordenden på tuften.

2: Singlen som er fylt i sjakten må fjernes med forsiktighet. Bunnen renses av og strukturer (eks. stolpehuller/ildsteder) undersøkes og dokumenteres. Deretter legges det filt duk i bunn og det fylles på med jordmasser og evt. stein langs veggforløpet.

3: Steinansamlingen ved tuftens SV hjørne fjernes med maskin under overvåking. Den oppgravde stein fra veggen settes tilbake. Området ved sørenden av tuften må avtorves for å finne avgrensingen på tuften.

4: Gravrøysen avtorves/rences fram og for å kunne fastslå dens utstrekning, de(t) område(r) som er skadet undersøkes og dokumenteres før restaurering og dekkes deretter med torv ellet tynt jorddekke.

Skadene og restaureringen dokumenteres med foto, elektronisk innmåling og evt. tegning. Arbeidet som også inkluderer funnbearbeiding med konservering og eventuell naturvitenskapelig innsamling og analyse utføres av personell ved AM. Såframt det finnes egnet materiale bør det tilstrebes å få C-14 datert tuften og gravrøysa.

Hustuffer fra eldre jernalder forekommer relativt ofte i Rogaland. På grunn av de siste tiårenes omfattende utbygging i dyrka mark er funn av bygninger fra perioden ganske vanlig. Det er imidlertid svært sjelden at det oppstår muligheter til å undersøke hustuffer eller gårdsanlegg som er synlige i overflaten med bevarte steinvegger. En viktig målsetting ved undersøkelsen var således ny informasjon som kan hjelpe oss å forstå anleggene bedre når de kun finnes bevart som nedgravinger i undergrunnen i pløyd mark.

2.5 TERRENGBESKRIVELSE

Figur 6: Arbeidsbilder med Jon Reinhardt Husvegg, Tomasz Galewski og maskinfører Torfinn Nygård

Terrenget er kraftig påvirket av moderne inngrep. Tufta og gravrøysa som utgjør nordlig del av id. 34256 ligger i en skråning med sitt høyeste punkt i sør og sitt laveste punkt i nord. Gravfeltet er omgitt av moderne bebyggelse i form av skole, boligfelt, parkeringsplass, vei og idrettsanlegg. Hustufta og gravrøysa som vi undersøkte var tidligere blitt forstyrret av dyrkning i vest og etablering av grusvei i øst. Skole og tilhørende hall utgjør østlig avgrensning av kulturminnefeltet. Ut fra flyfoto fra 1976 kan man se at vestlig del av kulturminnefeltet ble benyttet som dyrka innmark før skolen ble bygd i området.

3 TIDSROM OG DELTAKERE

Den arkeologiske undersøkelsen fant sted i tidsrommet 01.09.til 26.09.2014. Til sammen ble det nedlagt 10,2 ukeverk av feltmannskapet bestående av Barbro Irene Dahl (prosjektleder), Jon Reinhardt Husvegg (feltleder) og Tomasz Galewski (feltarkeolog). Theo Gil Bell var med en dag i begynnelsen og to dager i slutten av prosjektet for å gjøre fotogrammetrisk dokumentasjon med drone før og etter framrensing av anlegg.

Gravemaskinsjåfør Torfinn Nygård fra Eigersund kommune deltok i avtorving to dager. Han var også med å rydda området og la til stabiliserende masse rundt tuft og røys etter undersøkelsen. Dette arbeidet tok ca. en dag.

Navn:	Stilling:	Tidsrom:	Dager:
Barbro Irene Dahl	Prosjektleder	01.09-26.09	18
Jon Reinhardt Husvegg	Feltleder	01.09-26.09	20
Tomasz Galewski	Feltarkeolog	01.09-26.09	20
Theo Gil Bell	Gis. Droneflyger	02.,22.,24.09	<u>3</u>
Til sammen:			<u>51dagsverk</u> <u>(10.2 ukeverk)</u>

Det var satt av fire uker etterarbeid for feltleder Jon Reinhardt Husvegg. Konservering av spenna ble utført av Ruben With i løpet av to uker.

Figur 7: Barbro, Jon Reinhardt og Thomasz. Framrensing av tuft med elever fra Hellvik skole.

3.1 GJENNOMFØRING, VÆRFORHOLD OG TIDSBRUK

Undersøkelsen startet 1. september. Dagen gikk med til å samle sammen alt utstyrer vi trengte og kjøre det fra Stavanger til Hellvik. En del utstyr måtte lånes fra andre utgravinger i distriktet. Dagen etter ble området ryddet for dokumentasjon, blant annet ved bruk av drone. Anleggene ble deretter maskinelt avtorvet. For å være sikre på avgrensinga ble området umiddelbart rundt anleggene avtorvet, i tillegg til at det ble søkt etter anlegg som ikke var synlige på overflata. Sistnevnte var spesielt viktig vest for anleggene ettersom området var oppdyrket.

Området var preget av kratt og skog med røtter som gikk ned imellom steinene i anleggene. Således var det ikke mulig å fjerne all torv med maskin uten fare for å skade anleggene. De to neste ukene gikk med på å rense frem anlegg og få klarhet i forstyrrelser. Skoleelever ved Hellvik skole bisto de tre arkeologene i dette tidkrevende arbeidet. Etter framrensing ble anleggene dokumentert ved fotogrammetri fra drone. Etter dokumentasjon var det nødvendig å sikre anleggene ved å legge torv inntil tuftas vegger for seinere såing av gras og framtidig vedlikehold av området. Overflødig filtduk ble hentet fra Sømmevågen for å legge som dekke mellom framrenset overflate og igjenfylte masser.

Stort sett var vi veldig heldig med været, det var lite regn og godt arbeidslys. Helt mot slutten av undersøkelsen var det noen få dager med litt regn. Lokaliteten var skjernet fra vind ved at den var omgitt av trær og kupert terreng.

4.METODE

4.1 GRAVETEKNISK METODE OG UDERSØKELSENS FORLØP

I denne undersøkelsen var målet å hente ut så mye informasjon som mulig uten å forstyrre kulturminne mer enn de allerede var. Siden deler av anleggene var planert utover med gravemaskin måtte vi først fjerne torv og matjord for å finne anleggenes utstrekning. Arbeidet ble utført ved hjelp av gravemaskin med en skuffe med flatt skjær og rotortilt. Deretter renses vi frem resten for hånd. Dette prøvde vi å gjøre så godt vi kunne uten å fjerne stein som opprinnelig hadde vært en del av anleggene. Samtidig prøvde vi å ta bort stein og jordmasser som framsto som redeponerte. De omfattende forstyrrelsene til tross hadde vi håp om å kunne finne lommer av godt bevarte kontekster eller ildsteder som kunne gjøres til gjenstand for prøveuttak.

Til sammen dokumenterte vi fire profiler uten å ta ut noen naturvitenskapelige prøver. Dette fordi vi ikke fant noen kontekster som virket uforstyrret eller inneholdt nok kull til dateringer. Det var heller ikke tatt høyde for naturvitenskapelige analyser ved utforming av budsjett for undersøkelsen.

Figur 8: Avdekking av gravrøys. Med Tomasz Galewski

Under opprensning for hånd fant vi flere gjenstander. Det kom fram keramikk og en likarmet, triangulær spenne. Gjenstandene passer godt sammen med de tidligere antagelsene om at anleggene kan tidfestes til eldre jernalder.

Under avdekking kom det frem at det var to hovedområder der det var kuttet i anleggene og fylt igjen med moderne jordmasser. Disse ble tømt og profilene dokumentert. Etter anleggene var dokumentert ble det lagt duk nedi kuttene og rundt anleggene. Oppå og inntil duken ble det fylt i jord med maskin for å stabilisere de steinbygde anleggene.

Under opprensning av anleggene ble det gjort et omfattende formidlingsarbeid, noe jeg vil komme tilbake til seinere i rapporten.

4.2 DOKUMENTASJON

4.2.1 Fotografering

Fotografering var hoveddokumentasjonsformen i denne undersøkelsen. Vi dokumenterte ved hjelp av drone styrt av Theo Gil Bell. Dronen ble utrustet med et kamera som tar bilder i serie. Bildene settes sammen til en mosaikk genert av programmet Agisoft Photoscan. Ved hjelp av dette programmer kan man også lage 3D-modeller av anleggene og deres

omgivelser. Denne prosessen ble gjort både før og etter avdekking av anleggene. I tillegg ble det tatt en del arbeidsbilder samt bilder av det fire profilene vi renset frem. Det ble også tatt manuelle fotomosaikker over to av profilene. Det ble til sammen tatt 87 bilder med et digitalt Nikon kamera (se fotolister vedlegg 1).

Bildene vil bli lagt inn i Universitetets databaser. I tillegg ble det tatt en uviss mengde bilder med drone. Dronetagningen generer en mengde bilder for å få nok overlapping til å lage mosaikker. I dette tilfellet er det først og fremst de beste oversiktsbildene og de endelige, sammensatte mosaikkene som vil bli arkivert.

Figur 9: Theo gjør fotomosaikk med drone. Drone og operatør markert med rød ring.

4.2.2 INNMÅLING

Det ble ikke foretatt omfattende innmåling under denne undersøkelsen ettersom det var ønskelig å benytte det georefererte fotomaterialet fra dronen til avgrensning av anleggene. Målingen ble hovedsakelig gjort av Theo Gil Bell og Barbro Dahl. Til innmåling ble det brukt en Trimble GPS og Trimble totalstasjon. Det ble målt inn fikspunkter, referansepunkter til fotomosaikkene og ett punkt per funnenhet. Alle data sammenstilles i Intrasis 3.0 for arkivering av intrasisprosjektet.

4.2.3 Funn

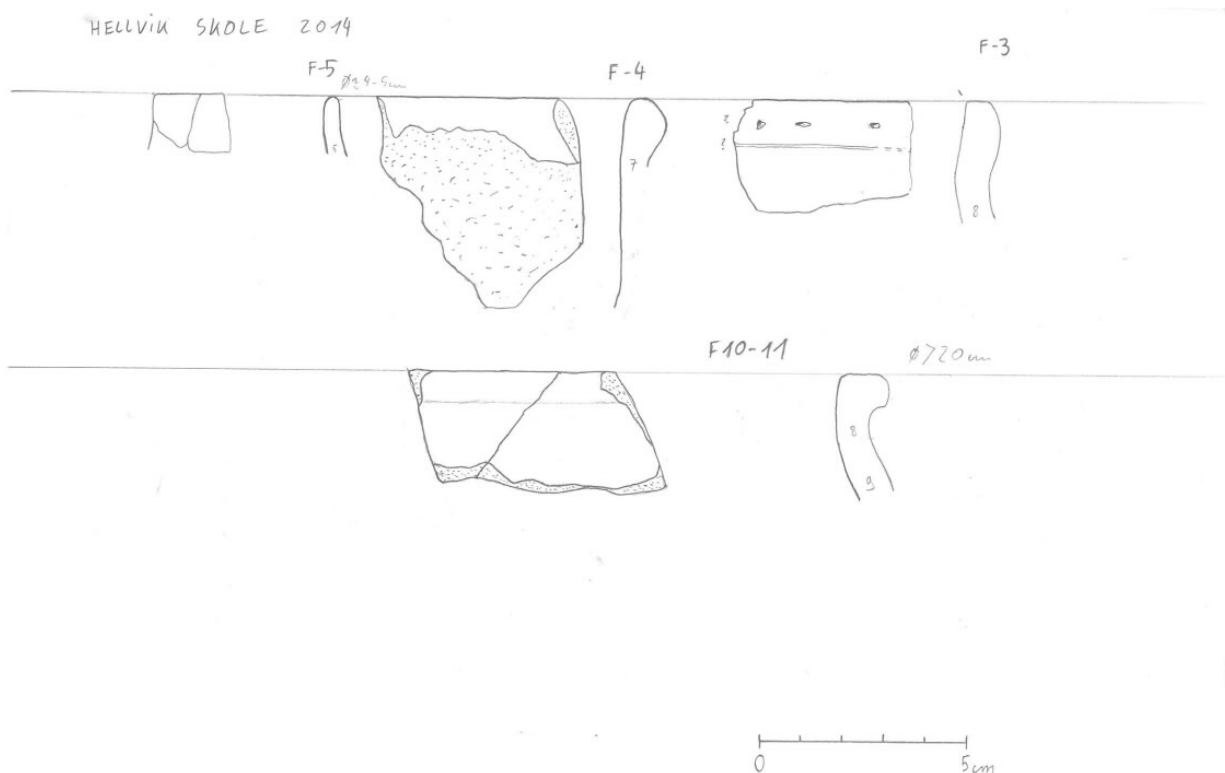
Alle funnene ble gjort under manuell opprensing av røys og hustuft. Hvert funn er direkte innmålt og noen av dem er fotografert in situ. Katalogiseringa ble utført som del av etterarbeidet. Røysen og hustuften ble tildelt egne museumsnummer; S13260 for tufta og S13259 for røysa. Det er skrevet en egen rapport for konservering av spenna (oppdragsrapport 2015/01).

5. FUNNMATERIALE

Både i tufta og røysa ble det funnet leirkarskår fra siste del av eldre jernalder, ca. 300 til 550 e.Kr. All keramikken funnet i hustufta lå langs nordlig langvegg der det var utrasinger og moderne forstyrrelser. Leirkarskårene funnet i røysa lå stort sett konsentrert i sentrum, i tilsynelatende omrota masser.

Figur 10: Keramikk funn insitu

Figur 11: Tegning av utvalgte leirkarskår av Tomasz Galewski

Figur 12: Spennen i felt

Til sammen ble det funnet 31 leirkarskår som kan stamme fra så mange som ni mulige kar. Noen av karene har vi flere biter fra, mens andre kar kun er representert med ett skår. Hovedsakelig ser keramikken ut til å være fra eldre jernalder, trolig yngre romertid. Ett skår kan være fra middelalder. Tre skår er av typen spannforma keramikk, som kan tidfestes til 300-550 e.Kr., i likhet med de fem skårene fra finere bordkar som ble funnet.

I området hvor vi fant mesteparten av keramikken i røysa dukket det til vår store overraskelse også opp ei godt bevart kopperspenne av typen likearmet spenne med triangulære endeplater. Spenna kan tidfestes til yngre romertid, nærmere bestemt 320-400 e.Kr.

Spenna ble konservert av Ruben With ved konserveringsavdelingen ved Arkeologisk museum. I konserveringsrapporten viser With til at spenna primært er laget av en kopperlegering, og ikke bronse som først antatt (With 2015). Spenna sammenlignes med ei liknede spenne fra Tveide, Birkenes (Gustafson 1906:69).

Figur 13: Spenne fra Birkenes (Gustafson 1906:69)

Figur 14: Spenne etter konservering

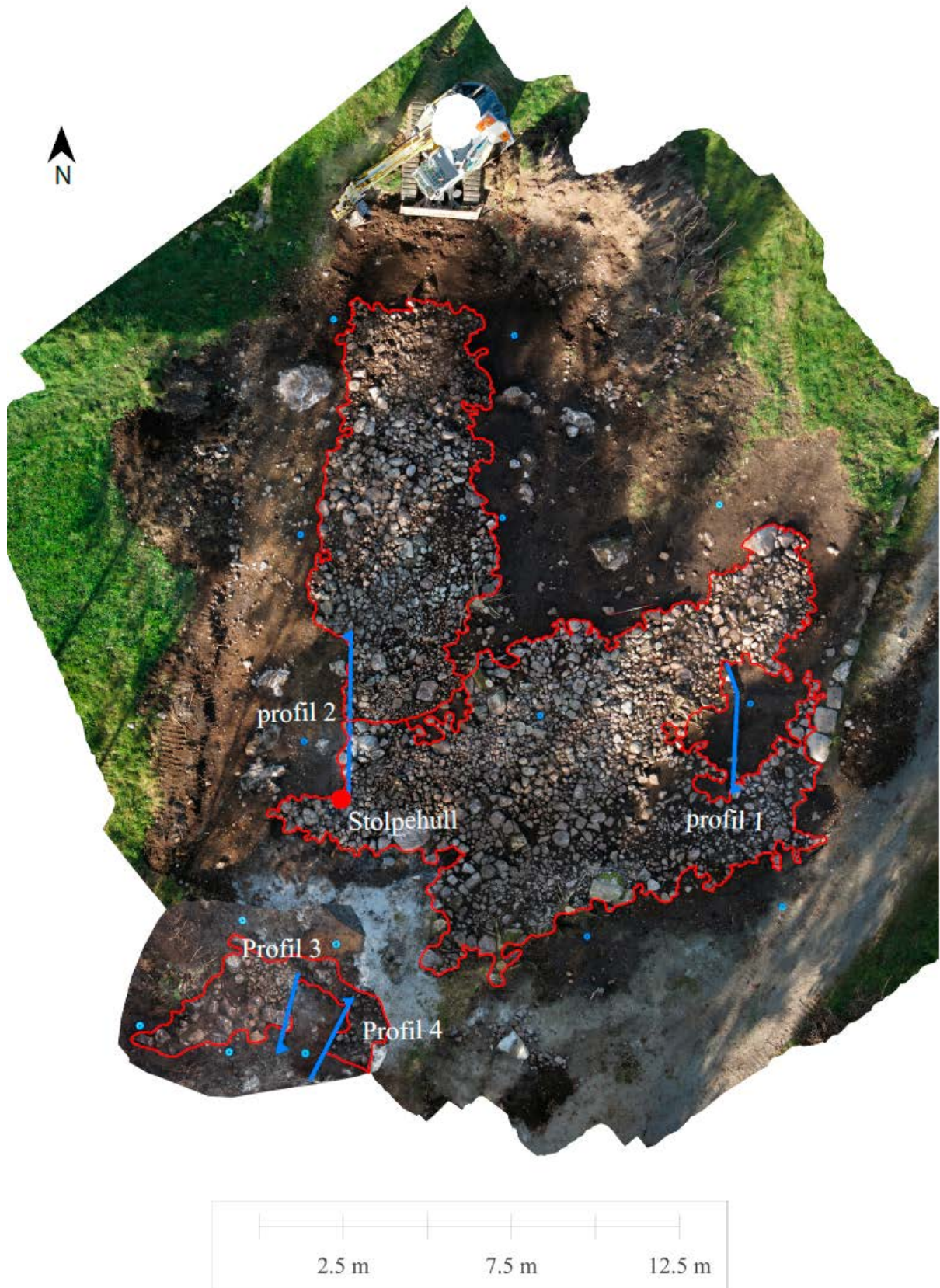
With beskriver spenna som følgende:

Spennens midtparti krummer fremover på en slik måte at ryggen danner en tilnærmet halvsirkel med en langsgående forhøyning og skrå flater på hver side av denne. Hver av de to flatene har langsmed den midtre forhøyningen og langsmed ytterkanten vært stempeldekorert med små trekanter som peker innover mot flatens midt. Trekantene har tilsynelatende vært doble, med en mindre trekant inne i en større. Ved overgangen til endeplatene stanser de to linjene med trekanter som går langsmed ryggens forhøyning, mens dekoren langs ytterkanten fortsetter på endeplatene. (With 2014)

Det viser seg dermed at gravrøysa er langt mer forstyrret enn det som var forventet før undersøkelsen satte i gang. Det var ikke mulig å se bevarte spor etter et kammer eller andre former for gravgjemme der den avdøde kvinnen kan ha blitt stedt til hvile. Funnene av keramikk og spenne forteller oss at gravrøysa er eldre enn antatt, fra 320-400 e.Kr., samtidig som røysa indikerer at hustufta kan ha vært tilsvarende gammel.

Vi fant også et uidentifiserbart jernfragment et stykke nedi gravrøysa som er sendt til konservering. Jernobjektet ble røntgenfotografert og viste seg å være en spiker. Generelt fant vi en del metallbiter bland det moderne søppelet i torvlaget i toppen av anleggene. I de mest omrota områdene kunne slike moderne gjenstander ligge ganske dypt nede i anleggene. De andre gjenstandene av jern som ble funnet var alle enkle å identifisere som moderne søppel. Og som Hafer påpeker i sin beskrivelse av kulturminnene fra 1967 har det blitt brent søppel på stedet tidligere.

6. BESKRIVELSE AV STRUKTURER

Figur 15. Foto av bevarte rester av hustuft og gravrøys. Med profiler

Figur 16. Foto av de undersøkte anleggene ved sikring av deres kanter og hull med igjenfylling av torv.

6.1 HUSTUFTA

Tufta er forstyrret i begge ender slik at det er vanskelig å avgjøre opprinnelig lengde. Vestlig ende av tufta er fjernet ved dyrking, og den gjenstående enden ble deretter ytterligere avspist ved grøfting for to år siden. Store jordfaste steiner i undergrunnen utenfor den bevarte vestlige enden har merker etter sprenging, noe som indikerer at ryddinga har skjedd i moderne tid

Ei vanngrøft preget undergrunnen vest for de store, sprengte steinene. Sørvestlig del av veggene viste seg etterhvert å fortsette bak grøfta fylt med hvit hellvikgrus, for så å kunne følges fram til vannledningen gravd ned i undergrunnen.

Den østlige enden av tufta er forstyrret av en grusvei anlagt gjennom kulturminnefeltet på slutten av 80-tallet. Tuftas steinvegger har hovedsakelig rast innover og dekker gulvet, men noen steder var det tydelig at deler av veggene også hadde rast utover. Deler av sørlig langvegg var markert med en ytre rad av store steiner, mens veggene i andre områder ga et mer rotete og utrast inntrykk. Tuftas bredde ble først anslått til 6 meter, men total bredde er på hele 8,44 meter. Tufta er bevart i en lengde på 21 meter. Det holdes som sannsynlig at tufta har vært lenger før de mange, moderne inngrepene satte inn.

I nordøstlig del av veggene ble det påvist en inngang i form av fint anlagte heller på rekke. Rett innenfor inngangen var det dessverre en stor moderne forstyrrelse som framstår som et

steinfritt, nærmest rektangulært (muligens etter en grabb av en gravemaskin) hull i tufta som ellers ser ut som et sammenhengende dekke av stein rast inn fra veggene.

Figur 17: Inngang til tuft med moderne forstyrrelse rett bak.

Profil 1 ble etablert langs grensa for det moderne inngrepet øst i tufta. Hullet er i likhet med de andre forstyrrelsene nå dekket av filtduk og fylt igjen med lys grus med et tynt dekke av jord på toppen. Langs tuftas vegger og kanten av røysa er det også lagt duk og fylt inntil stabiliserende jordmasser.

Den hellelagte inngangen kan tolkes som en inngang mot nodøstlig ende av huset. Det hender også at hus av denne typen har innganger midt på langsiden, men det mest vanlige er innganger i nærheten av bygningenes kortender.

Figur 18: Mulig stolpe/grop inne i tufta, inntil profil 2 i vest (oversiktsbilde)

Figur 19: Mulig stolpe/grop inne i tufta, inntil profil 2 i vest (profilbilde)

Det vestlige profilet i tufta, profil 2, ble også etablert i tilknytning til en moderne forstyrrelse da det utgjør grensa for grøfta fylt igjen med hvit grus. Sør i profilet ble det funnet ei grop eller et stolpehull. Ser vi på nedgravningas plassering er det nokså naturlig å tolke denne som fundamentet til en takbærende stolpe. Det mulige takbærende stolpehullet representerer det eneste anleggssporet som ble påvist ved framrensinga av tufta.

Til sammen ble det dokumentert fire profiler i hustufta. Ingen av profilene ga gode innblikk i anleggets stratigrafi, noe som kan ses i lys av at profilene dannet grenser for moderne inngrep i større anlegg som ikke skulle gjøres til gjenstand for utgraving.

6.2 PROFIL 1

Profilet ble anlagt i en nedgraving i den østlige enden av tufta. Nedgravingen ser rektangulær ut og antas å vise avtrykket etter en gravemaskingrabb. Vi gravde bort all den forstyrta massen som lå i nedgravingen og rensset fram profil 1 på tvers av tufta. Nord for profilet lå en ei rekke av større heller tolket som en inngang (se figur 12). Profilet viser tre lag; torv, et brunt mellomlag og undergrunn. Det er en mulighet for at området er så omrota og forstyrta at skadene er større enn det vi først antok. Steinene i området rundt forstyrrelsen er tolket som en fortsettelse av tufta inn under grusveien anlagt på 80-tallet.

6.3 PROFIL 2

Profilet ble anlagt i grensa for det nylige inngrepet som kutter vestlig ende av tufta. Profilet viser tre lag; torv i toppen og et lysere sandholdig lag over undergrunnen. Både torvlaget og laget under er pakket med stein. I tillegg til forstyrrelsen ved den nylig gravde grøfta, var området også preget av sprengt stein knyttet til eldre oppdyrking lik vest for grøfta.

6.4 PROFIL 3

Profilet ble etablert i sørlig langvegg i tufta, inntil den nylig anlagte grøfta. Profilet viser i likhet med profil 2 tre stratigrafiske lag; et torvlag, et brunere lag som bare er tilstede i den nordligste delen av profilet og undergrunn. Det er i den nordlige delen av profilet det er mest stein. Det kan se ut som om tuftas vegg begynner ved den store steinen midt i profilet, der hvor det brune laget mellom torv og undergrunn kommer fram. Den sørlige delen av profilet vitner om forstyrrelsene som har funnet sted.

6.5 PROFIL 4

Profilet er fra samme langvegg som profil 3, men fra den østlige delen av snittet i veggen. I profilet ses kun et torvlag og undergrunn. Det er en del steiner her som ser ut til å stamme fra den sørlige veggen. Profilet gir inntrykk av store forstyrrelser, da spesielt i sørlig del.

Profil 1

Profil 2

Profil 3

Profil 4

Figur 20: Bilde av det fire profilene fra hustufta

6.6 OPPSUMERING AV DE FIRE PROFILENE

De fire profilene viser tre lag. Et torvlag, et brunt mellomlag og undergrunn. Vi hadde håpet å finne et kulturlag som kunne representere et entydig gulvlag. Det brune laget mellom torva og undergrunnen kan tolkes som tilhørende bruken av tufta der spesielt bunnen av laget kan betraktes som det nærmeste vi kommer et gulvlag. Profilene er alle fra tuftas mest forstyrte områder, noe som var en klar utfordring for forståelsen, men i og med at undersøkelsen ikke skulle resultere i ytterligere inngrep i kulturminnene var det ikke tilrådelig å etablere profiler i uforstyrte områder. Kontekstene ble betraktet som for usikre for prøveuttak.

6.2 GRAVRØYSA

Figur 21: Gravrøys. Øst er opp på bildet.

Røysa ser ut til å være den mest ødelagte av de to kulturminnene. Den er anlagt ut fra tuftas nordvestlige vegg på en slik måte at det ser ut som om anleggene henger sammen. Ved å sikte oss inn på tuftas nordlig langvegg kan vi til en viss grad se hva som hører til hvor. Topplaget er av stein, med en oppsiktsvekkende stor andel småstein, og virker sammenblandet i en slik grad at overgangen mellom de to anleggene er langt fra entydig. Røysas vestlige side er rett som et resultat av oppdyrking, noe som gir anlegget en tilsynelatende rektangulær form. Anlegget var bevart i en lengde av 12 meter og bredde av 5,5 meter. Røysa ser ut til å ha blitt planert og jevnet utover og nedover skråninga mot nord

med gravemaskin. Ved eldre registreringer er røysa beskrevet som oval. Sett fra lufta kan det se ut til at anlegget har ei kjerne av større steiner, mens de utplanerte områdene mot endene er preget av småstein. Funnene kommer fra midten og den sørlige delen av anlegget. I området hvor vi fant spenna og mesteparten av keramikken prøvde vi uten hell å lete etter mulige rester av et gravkammer. Det var ikke mulig å se noe entydig mønster i de større steinene sentralt i røysa.

7. TOLKNING AV LOKALITETEN I LYS AV STRUKTURER OG FUNN

Tuftas overflate var dekket av et sammenhengende teppe av stein, og uten mulighet til å grave seg ned til tuftas gulv, er det kun de framrensa steinveggene vi kan si noe om. Gravrøysa var utplanert i så stor grad at det ikke var mulig å identifisere rester etter et eventuelt gravkammer. Videre var anlegget tydelig kuttet ved oppdyrking, noe som resulterte i en bein kant som vestlig avgrensning. Utplaneringa hadde resultert i at nordlig og østlig avgrensning var utflytende. Spesielt langs østlig kant ble det funnet moderne avfall som vitnet om gjentatte moderne inngrep. Anlegget kan forsøksvis ses i lys av de øvrige gravrøysene som er kjent på Hellvik. Røysa er registrert som oval i 1967. Siden de aller fleste røysene på Hellvik er registrert som rundhauger/røysar, kan vi anta at røysa som vi undersøkte opprinnelig også har vært rund, men at den ble registrert som oval på grunn av moderne forstyrrelser. De omkringliggende gravrøysene er ikke undersøkt og således ikke datert, men det er stor sannsynlighet for at de kan være fra jernalder.

Det er til sammen registrert 16 rundhauger og en langhaug på gården Hellvik, mange av dem tett i hverandre. Mye tyder på at det kan ha vært en storgård her som har tilknytning til gravfeltet. Om tufta er et av hovedhusene på en slik gård er vanskelig å si siden vi ikke vet hvor lang tufta har vært. Det kan ha vært andre bygninger fra eldre jernalder i området som er ødelagt av dagens bebyggelse og tidligere oppdyrking.

Overgangen mellom hustufta og grava er ikke tydelig. Det ville vært å forvente at røysa var anlagt inntil og delvis oppå tufta etter at den var ute av bruk, men røysa ser ikke ut til å ligge inn over hustufta. Det finnes også en hypotetisk mulighet for at anleggene kan være samtidige. Mesteparten av keramikken funnet både i tufta og røysa er av den typen som kan tidfestes til perioden 300-550 e.Kr. Unntaket er et skår som muligens er fra middelalder. Spenna kan tidfestes til 320-400 e.Kr. og plasserer således begravelsen sentralt i røysa til yngre romertid C3. I utgangspunktet ble tufta antatt å være fra yngre

romertid/folkevandringstid, men begravelsen sentralt i røysa indikerer at tufta ikke kan være yngre enn C3 ettersom det holdes som lite sannsynlig at røysa kan være eldre enn tufta.

Det er sjelden bevarte tufter med ytre vegger av stein gjøres til gjenstand for undersøkelser. I og med at sikringsundersøkelsen begrenset seg til kun en framrensing av resterende deler av anlegget, der gulvet er dekket av de innraste steinveggene, er innblikket i tuftas konstruksjon og funksjon av begrenset art. Skulle tufta bidratt til å kaste nytt lys over denne typen anlegg måtte vi ha foretatt en regulær utgraving, noe som naturlignok ville resultert i en total ødeleggelse av anlegget.

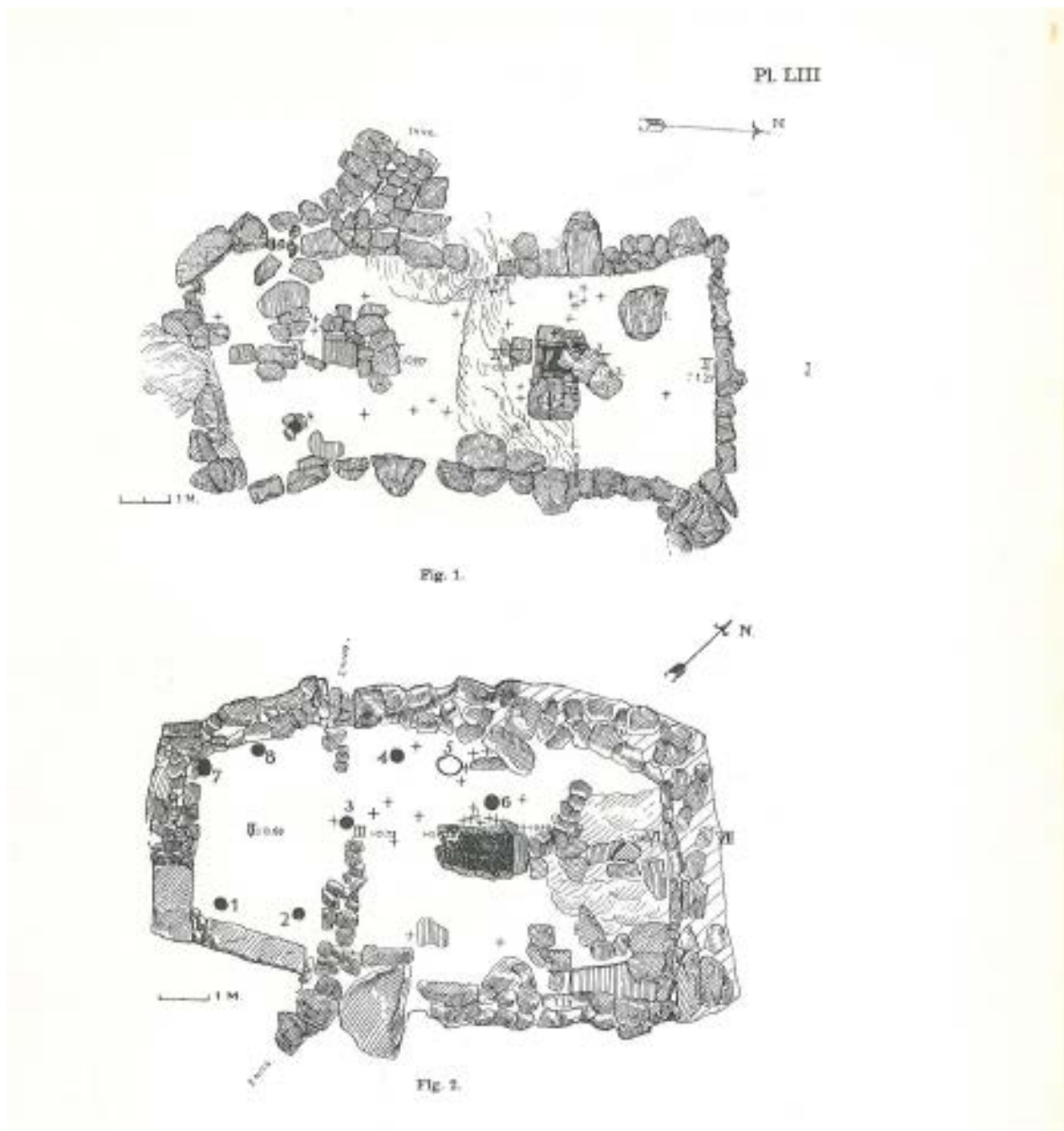
De fleste undersøkelser av denne typen anlegg ble utført av Jan Petersen i første halvdel av 1900-tallet. Videre var Bjørn Myhres utgravninger på Ullandhaug i 1967 og 68 særs viktige for forståelsen av jernalderens gardsbebyggelse. I Jan Petersens utgravninger er gjerne kun de synlige anleggene som er undersøkt, i mye mindre grad områdene rundt tuftene. På dette feltet må bildet suppleres med kunnskap fra flateavdekkinger der store områder i og rundt tun undersøkes.

Figur 22: Tuft 1 på Ullanland tatt av Jan Petersen. Tvermur med hellelagt inngang. (Myhre 1980:241)

Ved Myhres utgraving av Ullandhaug ble store områder avdekket for hånd, noe som gir et bedre innblikk i forskjellige aktiviteten på gården. Både Myhre og Petersen har under sine undersøkelser tømt tuftene for stein som har rast inn over gulvet fra veggene. I Myhres analyse av husene på Ullandhaug sammenlignes de med materialet fra Petersen, samtidig som blikket rettes ut til hele Nord-Europa. Kriteriene for sammenligninger er gjerne rominndeling, lengde-bredde, stolpenes plassering og spesielle karakteristika påvist i husene.

Det fleste av disse dataene mangler vi dessverre fra Hellvik. Som tidligere vist har vi funnet ei rekke av heller i veggen som en inngang. En parallell er å finne i tuft 1 fra Ullanland på Nærbø i Hå kommune utgravd av Petersen i mellomkrigstida. Her er det en markant hellelagt inngang der hellene strekker seg noe utenfor tuftas vegg, noe som gir en god forståelse av hvordan slike inngangspartier kan ha sett ut. Tuft 1 på Ullanland tidfestes til folkevandrings-tid, men Jan Petersen sier at det ikke er umulig at den kan være eldre (Petersen 1936:66). Et annet eksempel på ei tuft som kan minne om tufta på Hellvik er hustuftene fra Helganes og Breimyr på Utsira. Tufta på Helganes er nokså liten, omlag 10,25 m lang og 5 m brei. I følge Petersen er tufta fra folkevandringstid. Tufta har også en inngang med heller. Breimyr tufta er 12 m lang og 8 m brei. Den har også en markert hellelagt inngang og er datert til folkevandringstid.

Figur 23: Tuftene fra Helganeset fig.1 og Breimyr fig.2 (J. Petersen 1936 bind 2s 5,6 og plantegninger bak i boka)

Generelt finnes det flere eksempler på tufter med inngang av heller. Siden lengden på tufta på Hellvik er usikker er det her vist både eksempler på hellelagte innganger fra både korte og lange hus. Alle eksemplene er fra folkevandringstid da de fleste husene som er undersøkt med ytre steinvegger stammer fra denne perioden. Det må nevnes at Petersens utgravninger er typologisk tidfestet, ikke radiologisk, og funnkategorier som keramikk opptrer i hele perioden yngre romertid/folkevandringstid. Det samme gjelder leirkarskårene fra tufta og røysa på Hellvik. I flere av tilfellene kan det med andre ord tenkes at bruken av tuftene kan trekkes noe lenger tilbake i tid enn folkevandringstid. Dette er også noe Petersen nevner i flere av sine tolkninger, men han har ingen klart daterbare gjenstander som kan støtte opp under denne antagelsen (Petersen 1936 bind 1 og 2). Hvis vi ikke hadde funnet spenna fra 320-400 i røysa hadde det vært mer naturlig å datere tufta på Hellvik til folkevandringstid, da spesielt med tanke på funn av spannforma skår og skår fra finere bordkar.

8. FORMIDDLING OG PUBLIKUMSKONTAKT

Figur 24: Barbro formidler ved hjelp av husmodell

Formidlingsdelen av prosjektet vurderes som dets store styrke. For å kunne sikre et langsiktig vern av kulturminner inneklemt mellom skole og boligbebyggelse valgte vi å legge opp til

omfattende formidling under undersøkelsen. Lokaliseringa til en skolegård medfører at klasseromsundervisning kunne flyttes ut i friluft og konkretiseres ved at elevene deltar i det arkeologiske sikringsarbeidet. Målsettinga er at elevene gjennom deltakelsen både får økt kunnskap og eierforhold til kulturminnene.

Feltarkeologene hadde et veldig godt samarbeid med formidlingsavdelingen på Arkeologisk museum, noe som resulterte i at elevene ved Hellvik skole fikk besøk i klasseromma av formidlingsavdelingen. Elevene fikk en innføring i jernalderen for så å besøke tufta og røysa som ble rensset fram. Ved hustufta fikk de en omvisning av feltarkeologene som fortalte om hus i jernalderen og hva som ble undersøkt. Etter dette fikk de lov til å delta i undersøkinga med å rense bort torv fra hustuftas overflate.

Vi kunne tilby et opplegg der alle klassetrinn tok del i prosjektet. 1.-9. klassetrinn fikk undervisning i arkeologi og deltok i framrensing av hustufta, mens enkelte skoletrinn også fikk prøve seg som keramikere. 10. klasse har hatt en egen tilnærming til prosjektet ved at de intervjuer deltakerne og legger informasjonen ut på skolens hjemmesider. 7. klasse vil få et spesielt ansvar for å utforme informasjonsskilt som kan settes opp ved kulturminnene. Det er søkt om midler fra Norsk Kulturarv til skolens deltakelse i prosjektet og skiltinga. Dalane Folkemuseum er som nærmeste museum en naturlig samarbeidspartner i formidlingsprosjektet. Skoleelevenes deltakelse i å redde sine kulturminner er dekket av lokalavisen Dalane Tidene 10.09.14, 01.10.14 og i radio av NRK Rogaland 15.09. Det ble også gjort en artikkel i Dalane Tidene om spennen etter at den var ferdig konserverert.

I tillegg til dette ble undersøkelsen formidlet gjennom tre innlegg på norark.no og museets egne hjemmesider. Det ble også laget en poster som presenterte prosjektet på NAM i 2014. Undersøkelsen ble også presentert av J.R. Husvegg under tirsdaysforedragene ved arkeologisk museum høsten 2014. I skrivende stund utarbeides det en populærvitenskapelig artikkel om undersøkelsen i *Fra haug ok heidni*.

9. EVALUERING

Hvis poenget med arkeologi skal være både å bevare kulturminner og skaffe ny informasjon om levde liv i fortida, burde en lokalitet som denne enten vært totalgravd eller kun dokumentert i overflata. Resultatet av denne utgravninga gir lite ny informasjon om karakter og funksjon til eldre jernalders hustufter. Dokumentasjonen viser omfattende og gjentatte forstyrrelser som viste seg å være mer omfattende enn først antatt. Kulturminnene og

gjenstandene som måtte befinne seg i tuft og røys sikres best enten ved utgraving og påfølgende konservering eller ved å få ligge mest mulig uforstyrret og beskyttet.

Fordelen med den omfattende framrensinga av de delvis ødelagte anleggene er en økt grad av synlighet. Det er mulig at økt synlighet vil kunne hindre ytterligere inngrep og muliggjøre formidling for nærmiljøet. En totalgraving av anleggene ville gitt oss ny kunnskap som kunne vært viktig for forståelsen av langt mindre bevarte bygninger framkommet ved flateavdekkinger.

Det å synliggjøre kulturminnene for å forhindre ødeleggelse bør under normale omstendigheter ikke være nødvendig siden kulturminnene er automatisk fredet. Sikringssona ble allerede overtrådt ved bygging av skolen gymsal en gang på 80-tallet, samt anleggelse av gruset vei over tufta innenfor samme tidsrom. Kommunen mottok også skriftlig beskjed om faren ved å ødelegge ikke-synlige kulturminner og avmerking på kart i 2003.

10. LITTERATUR

Almgren, Oscar, 1923: Nordeuropäische Fibelformen. Der erlten nach chriltlichen Jarhunderte mit Berücksichtigung der provinzial römilchen und iüdrullilcheb formen. Verlag von Cirt Kabitzich, Leipzig.

Dahl, Barbro 2015: Arkeologisk undersøkelse av tuft på Søyland gnr. 3 bnr.5, Hå kommune, Rogaland. Oppdragsrapport 2015/03. Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger.

Gustafson, G., 1906.: *Norges Oldtid: Mindesmærker og Oldsaker*, Cammermeyer, Kristiania, [online]. Tilgjengelig fra: <<http://ask.bibsys.no/ask/action/show?pid=071167137&kid=biblio>>

Myhre, Bjørn, 1980: Soga om Sola og Madla. B. 1 Sola kommune,

Myhre, Bjørn, 1980: Gårdsanlegget på Ullandhaug. 1: Gårdshus i jernalder og tidlig middelalder i Sørvest-Norge. Stavanger

Petersen, Jan. 1936: Gamle gårdsanlegg i Rogaland bind 1 og 2. H. Aschehoug & co Oslo

Prøsch-Danielsen, Lisbeth 2000 *The deforestation patter and the establishment of the coastal heathland of southwestern Norway*. AmS-Skrifter 15, Arkeologisk museum I Stavanger.

Prøsch-Danielsen, Lisbeth 2006: Sea-level studies along the coast of southwestern Norway. With emphasise on the three shortlived Holocene marine events. AmS-skrifter 20. Arkeologisk museum I Stavanger. Stavanger.

Zinsli, Camilla 2009: Undersøkelse av boplass med toskipet hus fra slutten av yngre steinalder/begynnelsen av bronsealderen på Hellvik, gnr. 60, bnr. 13m.fl, Eigersund K., Rogaland. Universitetet i Stavanger.

With, Ruben 2014: KONSERVERINGSRAPPORT: HELLVIK, OF-10292-07 Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger.

<https://askeladden.ra.no>

<http://www.unimus.no/arkeologi/#/detailsView?search=S5597b> (06/03/15)

<http://www.unimus.no/arkeologi/resources/musitmoreinfo.php?museum=AM&id=19982&museumsnr=S5597> (06/03/15)

<http://www.unimus.no/arkeologi/forskning/index.php> (09/03/15)

VEDLEGG:

1 FOTOLISTER

2 FUNNLISTE

3 KATALOGER

4 TUFT OG RØYS I INTRASIS

5 AVISUTKLIPP OG INFORMASJON LAGT UT PÅ NETT

<u>Oppdrag:</u> Hellvik skole		Fornminnets art: Hustuft og gravrøys		År: 2014	Fornminnenr./ID-nr.: 34256- og -5		Aks.nr.: 2014/56	Musnr.:
<u>Fotograf:</u> Jon Reinhardt Husvegg (JRH), Barbro Dahl(BID), Tomasz Galewski (TG)		Brevjournalnr.: 2012/3367	<u>FU-saknr.:</u>		Flyfotoreg.nr.:		Datering: Eldre jernalder	
<u>Am ansv.:</u>		<u>Cd nr.:</u>	Digital ☐	<u>Dias</u> ☐	<u>Kommune:</u> Egersund	<u>Gård:</u> 60	<u>Gnr.:</u> 10	<u>Bnr.:</u>
Am arkivnr.	Bildnr.	<u>Dato</u>	Fotograf	<u>Kartblad</u>	<u>Retn. mot</u>	<u>Motiv</u>	<u>UDK-nr</u>	
Sf129207	DCL0002	04/09/14	BID			Oversikt og arbeidsbilder før og under avdekking		
Sf129208	DCL0004	04/09/14	BID			Oversikt og arbeidsbilder før og under avdekking		
Sf129209	DCL0005	04/09/14	BID			Oversikt og arbeidsbilder før og under avdekking		
Sf129210	DCL0008	04/09/14	BID			Oversikt og arbeidsbilder før og under avdekking		
Sf129211	DCL0009	04/09/14	BID			Oversikt og arbeidsbilder før og under avdekking		
Sf129212	DCL0010	04/09/14	BID			Oversikt og arbeidsbilder før og under avdekking		
Sf129213	DCL0012	04/09/14	BID			Oversikt og arbeidsbilder før og under avdekking		
Sf129214	DCL0013	04/09/14	BID			Oversikt og arbeidsbilder før og under avdekking		
Sf129215	DCL0014	04/09/14	BID			Oversikt og arbeidsbilder før og under avdekking		
Sf129216	DCL0016	04/09/14	BID			Oversikt og arbeidsbilder før og under avdekking		
Sf129217	DCL0017	04/09/14	BID			Oversikt og arbeidsbilder før og under avdekking		

Sf129218	DCL0018	04/09/14	BID			Oversikr og arbeidsbilder før og under avdekking	
Sf129219	DCL0020	04/09/14	BID			Oversikr og arbeidsbilder før og under avdekking	
Sf129220	DCL0021	04/09/14	BID			Oversikr og arbeidsbilder før og under avdekking	
Sf129221	DCL0022	04/09/14	BID			Oversikr og arbeidsbilder før og under avdekking	
Sf129222	DCL0023	04/09/14	BID			Oversikr og arbeidsbilder før og under avdekking	
Sf129223	DCL0024	04/09/14	BID			Oversikr og arbeidsbilder før og under avdekking	
Sf129224	DCL0026	04/09/14	BID			Oversikr og arbeidsbilder før og under avdekking	
Sf129225	DCL0027	05/09/14	JRH		SØ	Sø ende av tuft	
Sf129226	DCL0028	05/09/14	JRH		SØ	Moderne forstyrrelse mot vei/sti	
Sf129227	DCL0029	05/09/14	JRH		V	Sø ende av tuft	
Sf129228	DCL0030	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde av Barbro	
Sf129229	DCL0031	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde T	
Sf129230	DCL0032	9/9/14	JRH		V	Profil-1 Oversikt, I Ø. del av tuft. Profil i moderne forstyrrelse	
Sf129231	DCL0033	9/9/14	JRH		V	Profil 1 Mosaikk bilde 1	
Sf129232	DCL0034	9/9/14	JRH		V	Profil 1 Mosaikk bilde 2	
Sf129233	DCL0035	9/9/14	JRH		V	Profil 1 Mosaikk bilde 3	
Sf129234	DCL0036	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129235	DCL0038	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129236	DCL0042	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129237	DCL0043	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129238	DCL0044	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129239	DCL0046	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129240	DCL0047	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129241	DCL0048	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129242	DCL0049	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129243	DCL0052	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129244	DCL0053	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129245	DCL0056	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	

Sf129246	DCL0057	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129247	DCL0058	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129248	DCL0059	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129249	DCL0064	9/9/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 1klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129250	DCL0067	10/09/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 5 og 6 klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129251	DCL0068	10/09/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 5 og 6 klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129252	DCL0069	10/09/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 5 og 6 klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129253	DCL0070	10/09/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 5 og 6 klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129254	DCL0071	10/09/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 5 og 6 klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129255	DCL0072	10/09/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 5 og 6 klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129256	DCL0073	10/09/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 5 og 6 klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129257	DCL0076	10/09/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 5 og 6 klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129258	DCL0077	10/09/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 5 og 6 klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129259	DCL0078	10/09/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 5 og 6 klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129260	DCL0079	10/09/14	JRH			Arbeidsbilde/formidling. Hjelp av rensing av 5 og 6 klasse trinnet ved Hellvik skole	
Sf129261	DCL0080	12/9/14	JRH		Ø	Tuft i soloppgang	
Sf129262	DCL0081	19/9/14	JRH		S	Kjeramikk i Røys	
Sf129263	DCL0082	19/9/14	JRH		S	Kjeramikk i Røys	
Sf129264	DCL0083	19/9/14	JRH		SØ	Inngang til tuft	
Sf129265	DCL0084	19/9/14	JRH		SV	Inngang til tuft	
Sf129266	DCL0085	19/9/14	JRH		SV	Inngang til tuft	
Sf129267	DCL0087	19/9/14	JRH			Funn av Fibula. Barbro Dahl	
Sf129268	DCL0088	19/9/14	JRH			Funn av Fibula. Barbro Dahl	
Sf129269	DCL0089	19/9/14	JRH			Funn av Fibula.	
Sf129270	DCL0090	19/9/14	JRH			Funn av Fibula.	
Sf129271	DCL0091	19/9/14	JRH			Funn av Fibula.	
Sf129272	DCL0092	19/9/14	JRH			Funn av Fibula.	
Sf129273	DCL0093	19/9/14	JRH			Funn av Fibula.	

Sf129274	DCL0095	23/9/14	BID		S	Steinpakkning ved Vestlige profil 2	
Sf129275	DCL0096	23/9/14	BID		Ø	Steinpakkning ved Vestlige profil 2	
Sf129276	DCL0097	23/9/14	BID		S	Jakt etter rester av veggen	
Sf129277	DCL0099	23/9/14	BID		S	Grop/Stolpe i V-profil 2	
Sf129278	DCL0100	23/9/14	BID		SØ	Grop/Stolpe i V-profil 2	
Sf129279	DCL0101	23/9/14	BID		Ø	Profil 2 Vest i Tufta	
Sf129280	DCL0102	23/9/14	BID		Ø	Profil 2 Vest i Tufta	
Sf129281	DCL0103	23/9/14	BID		Ø	Profil 2 Vest i Tufta	
Sf129282	DCL0104	23/9/14	BID		Ø	Profil 2 Vest i Tufta	
Sf129283	DCL0105	23/9/14	BID		Ø	Profil 2 Vest i Tufta	
Sf129284	DCL0106	23/9/14	BID		Ø	Profil 2 Vest i Tufta	
Sf129285	DCL0107	23/9/14	BID		Ø	Profil 2 Vest i Tufta	
Sf129286	DCL0108	23/9/14	BID		Ø	Profil 2 Vest i Tufta	
Sf129287	DCL0109	23/9/14	BID		Ø	Profil 2 Vest i Tufta	
Sf129288	DCL0110	23/9/14	BID		Ø	Profil 2 Vest i Tufta	
Sf129289	DCL0111	24/9/14	TG		V	Profil 3 Sørlig vegg av tuft	
Sf129290	DCL0112	24/9/14	TG		V	Profil 3 Sørlig vegg av tuft	
Sf129291	DCL0115	24/9/14	TG		Ø	Profil 4 Sørlig vegg av tuft	

Class_Funnenhet

Intrasisld Fnr.	Gjenstand	Kontekst	Antall	Under nummer.	Katalogsie
312 F1	Leirkar	Tuft	1	S13260/2	JRH
313 F2	Leirkar	Tuft	2	S13260/2	JRH
314 F3	Leirkar	Tuft	1	S13260/2	JRH
315 F4	Leirkar	Tuft	1	S13260/1	JRH
316 F5	Leirkar	Tuft	2	S13260/3	JRH
317 F6	Leirkar	Tuft	1	S13260/2	JRH
318 F7	Leirkar	Tuft	1	S13260/3	JRH
319 F8	Leirkar	Tuft	2	S13260/1	JRH
320 F9	Leirkar	Gravrøys	2	S13259/2	JRH
321 F10	Leirkar	Gravrøys	6	S13259/2	JRH
322 F11	Leirkar	Gravrøys	2	S13259/2	JRH
324 F12	Leirkar	Gravrøys	6	S13259/2	JRH
325 F13	Leirkar	Gravrøys	2	S13259/2	JRH
326 F14	Spenne	Gravrøys	1	S13259/1	JRH
327 F15	Leirkar	Gravrøys	1	S13259/3	JRH
328 F16	Leirkar	Gravrøys	2	S13259/3	JRH
329 F17	Leirkar	Gravrøys	1	S13259/3	JRH
330 F18	Jern spiker(mod)	Gravrøys	1	S13259/3	JRH
331 F19	Lerikar	Gravrøys	1	S13259/2	JRH

S13259/1-3

Undersøkelse av røys fra yngre romertid. Hellvik skole gnr.60 bnr.10 Eigersund kommune.

1) Likearmet spenne med triangulære endeplater av kobberlegering (sml. Straume 1987, taf. 66:2 og 68:1). Endeplatene har svakt konkave sider og avrundete avslutninger på spissene. Bøylene er jevnt utvidet, bredest på midten og med lite markert midtrygg, konkav på baksiden. På hodets bakside sitter tre riflete bronsetener med rundt tverrsnitt tredd gjennom et nålfeste. Kun den midterste er fullstendig bevart. Nålspiralen er viklet rundt den korteste tenen, som sitter nærmest bøylene. Nålen, som er av kobberlegering, er fullstendig bevart. Hode- og fot plate er dekorert med én dobbel punktsirkel midt på platen, små trekantstempler langs sidekantene og halve, doble punktsirkler langs kanten på endene. Bøylene er dekorert med små trekantstempler på begge sider langs midtryggen og langs sidekantene. Spennen er meget korrodert, slik at dekoren kun er synlig under mikroskop. Stl.6,6 cm, Stb 4,3 cm Sth. 2,6 cm. Bøylens midt parti er 0,9 cm lengden på bronsetenene er 3,5 cm. Vekt 26,33 gram.

XRF-analysen viste topper for kobber (Cu), sink (Zn), tinn (Sn), jern (Fe), bly (Pb) og sølv (Ag). Da målingene ikke ga et entydig indikasjon i forholdet mellom sink og tinn, er materialet gjenstanden består av beskrevet som en kobberlegering. Legeringen har antagelig vært tilsatt bly, for gjøre legeringen mer lettflytende og senke smeltetemperaturen. Det var kun spor av sølv, om dets tilstedeværelse har vært intensjonelt, kan foreløpig ikke avgjøres.

Det er tidligere gjort liknende funn ved Tveide, Birkenes (Gustafson, 1906:69)

2) Nitten skår og avskalkninger av leirkar (kvarts magret), hvor av to randskår og ta sammen passende bunnskår. Randen er fortykket og avflatet både på toppen og utsiden. To mulige kar. Fra 0,2 cm til 3,5 cm i lengde. 0,8 cm bredde helle biter. Funn nr.9,10,11,12,13 og 19

3) Fire skår av finere bordkar, hvorav et skår og en avskalling av hals. To mulige kar. Fra 1,7 til 3,5 cm lengde. 0,2 cm bredde i snitt F15,16 og 17

Funnet ved Arkeologisk sikringsundersøkelse av Barbro Dahl i forbindelse med skade på kulturminner ved Hellvik skole g.nr.60 b.nr.10 september 2014. Lokaliteten ligger tett på skolens område. Undersøkelsen besto av framrensing av tuft og gravrøys for dokumentasjon. Ved opprensning av skadet røys ble det funnet likearmet spenne og leirkarskår (S13259). Ved opprensning av tuft ble det funnet leirkarskår(S13260). Gravrøysen har sannsynligvis opprinnelig vært rundt, men framstår nå rektangulær. 5,5m brei og 12 m lang. Røysen kan dateres til siste fase av yngre Romertid, C3.

Orienteringsoppgave: Hellvik skole gnr.60 bnr. 10. Eigersund kommune. Undersøkelsen er 23 m. Vest for sporthallen ved Hellvik skole.

LokalitetsID: 34256.

Innberetning/litteratur:

Funnet av: Barbro Dahl.

Funnår: 19.09.2014.

Katalogisert av: Jon Reinhardt Husvegg.

S13260/1-3

Undersøkelse av tuft fra yngre romertid. Hellvik skole gnr.60 bnr.10 Eigersund kommune

1) tre spannformet skår av et spannformet leirkar av kleberholdig gods, harav ett rundskår og to skår med rester av kambånd. Stl.: 3 cm. Stbr.: 0,5 cm. Funn nr.: F-4 og F-8.

2) tre skår av forskjellige leirkar av keramikk. Et skår av skål med utvidet ståflate(muligens middelalder),ett rundskår med fortykket, avflatet rand og meget kort hals og et lite bukskår. Lengde fra 0,5 til 4,5cm. Tykkelse fra 0,3 til 1 cm. Funn nr.: F-1,F-2,F-3 og F-6.

3) Fem skår av hankekar, muligens som R361, hvor av tre buksår og to av hank. Lengde fra 0,6 til 2 cm tykkelse 0,2mm. Funn nr.: F-2, F-5 og F-7.

Funnet ved Arkeologisk sikringsundersøkelse av Barbro Dahl i forbindelse med skade på kulturminner ved Hellvik skole g.nr.60 b.nr.10 september 2014. Lokaliteten ligger tett på skolens område.

Undersøkelsen besto av framrensing av tuft og gravrøys for dokumentasjon. Ved opprensning av skadet røys ble det funnet likearmet spenne og leirkarskår (S13259). Ved opprensning av tuft ble det funnet leirkarskår(S13260). Restene av hustuften er kuttet i begge ender, er nå 8,5m br.og minimum 22m lang. Tuften har steinlagt inngang. Den kan dateres til yngre romertid/folkevandringstid.

Orienteringsoppgave: Hellvik skole gnr.60 bnr. 10. Eigersund kommune. Undersøkelsen er 23 m vest for sporthallen ved Hellvik skole.

LokalitetsID: 34256.

Innberetning/litteratur:

Funnet av: Barbro Dahl.

Funnår: 19.09.2014.

Katalogisert av: Jon Reinhardt Husvegg.

Kaffe med någe attåt

Veli Akalp vil by eigersunderne en kaffebar med særprej. Trefjesene vil være på plass når baren åpner i oktober. **SIDE 2-3**

Starter undervisning

Vidar Johannessen og Heidi Reiersen i Redningsselskapet tilbyr fra november undervisning i båtførertilprøven. **SISTE SIDE**

Dalane Tidende.

” Vi trenger både offsborearbeidere og studenter i lokalpolitikken.

www.dalane-tidende.no

onsdag

10. september 2014

■ Årgang 130

■ Nr. 105

■ Løssalg kr 20,-

LEDER SIDE 2

Skattejakt i skoletida

Sara Olsen, Mons Vasvik, Nojus Bagackas og klasskameratene deres i første klasse på Hellyvik skole fikk tirsdag grave fram 1.500 år gamle kulturminner. På skolens lekeområde er det både hustufter fra eldre jernalder og flere graver. **SIDE 26-27**

FOTO: SYLVIE A. SKAUBERG

Lys koster

Fire nye lysløypeanlegg i Eigersund vil koste totalt 4,6 millioner kroner. En utvidelse av lysløypa i Vannbassengan kommer på 450.000 kroner.

Dømt for trusler

En eigersunder i 20-åra er funnet skyldig i blant annet trusler med kniv, kjøring i ruset tilstand, skadeverk og bruk av narkotika. Straffen ble sju måneders fengsel.

SIDE 14

SIDE 6-7

Go'hely
1690
Ytrefilet av svin
160 g pr. kg 105,62

Så langt beholdningen rækker. Kjør til private husholdninger.

SE OPSKRIFT PÅ KJØTT

NYTT MIDDAGSPRODUKT

HVER FREDAG-LØRDAG

KW mini
Kjøp kjøpt, trygt og billig

1690
Ytrefilet av svin

7 090034 510012

www.dalane-tidende.no
 epost: tips@dalane-tidende.no

KULTUR

Utsoi
 FILM: Mand
 igjen 20 bill
 eren på «Sk
 i Sogndalst
 forsvant for
 og oppveks
 Sokndal kor
 Dermed er
 letter, og se

Graver fram sin egg

**Hele denne uka
 ligger helligkselever
 på kne og graver
 etter «skatter».**

SYLVIE A. SKADBERG
 sylvie@dalane-tidende.no ■ 993 27 490

Deler av lekeområdet på Helli­vik skole er egentlig et kulturminnefelt og skjuler blant annet ei 1.500 år gammel hustuft og flere graver.

På Sør-Vestlandet var det vanlig byggeskikk å legge steiner inntil husveggen. Selv om alt treverket for lengst har råtnet bort, kan vi derfor likevel se konturene av huset. Hustufta på Helli­vik er rundt 8 meter brei og 20 meter lang, 20 meter er relativt kort, og huset kan ha vært lengre, sier Barbro I. Dahl, prosjektleder ved Arkeologisk museum i Stavanger.

Elevene graver

Vegetasjon og torv skal renskes bort slik at tuftene kommer fram, men massen som gjennom 1.500 år har lagt seg innenfor murene, skal få ligge i fred.

Elevene er med og graver fram steinene. Dette er deres kulturminner. Gjennom å bidra i arbeidet, får de en bedre forståelse av hvordan huset så ut. Det er veldig nyttig for bevaringen at de som bor her, har kunnskap om hva kulturminnefeltet rommer. Derfor ønsket vi et samarbeid med skolen, sier Dahl.

Kan ikke ødelegges

Hustufta og ei grav ble skadet under planeringsarbeid på skole­eie­ndommen. Utgravningene skal blant annet avdekke og dokumentere hvor stor skade som har skjedd, og hva som er bevart.

Elevene som har vært med oss så langt, har vært veldig ivrige, interesserte og flinke. I tillegg til tre arkeologer har museets skole­le­j­ne­ste to og tre stykker her dag som hver dag hjelper til med

å vise barna hvordan de skal jobbe. Elevene har gjort en god jobb med å få fram murene. Noen av dem har blitt helt sikre på at de skal bli arkeolog, mens andre har funnet ut at det skal de absolutt ikke bli, ler Dahl.

Bilder fra lufta

Sjuende trinn ved skolen har fått i oppdrag å lage skilt slik at tufter og graver kan merkes skikkelig så snart gravearbeidet er gjort.

Vi vil også ta bilder av området ved hjelp av en drone. Ut fra fotoene kan vi lage tredimensjonale bilder av hvordan stedet har sett ut da det stod et hus her i eldre jernalder, forklarer arkeologen.

«Det er veldig nyttig for bevaringen at de som bor her, har kunnskap om hva kulturminnefeltet rommer. Derfor ønsket vi et samarbeid med skolen.»

Barbro I. Dahl, arkeolog og prosjektleder

Posh potteskår

Blant steiner, mold og røtter har det også dukket fram biter av keramikk.

De som bodde her for 1.500 år siden, var inspirert av romere og romertida. De laget mye flott keramikk, som krukker og fat. Men det vi finner, er knust og ødelagt, sier hun.

Kan det dukke opp andre funn, som bein for eksempel?

Jorda på Vestlandet er sur, og bein holder seg ikke godt her, med mindre det er brent bein. I forbindelse med graver er det forresten et godt tegn at vi ikke finner bein. Det tyder på at grava ikke har vært åpnet og bein slengt ut, smiler Barbro I. Dahl.

NYTT YRKE: Noen av elevene synes det er så spennende å få bli med en ekstra dag.

KULTURMINNEFELT PÅ HELLVIK SKOLE

Deler av feltet ble skadet under planeringsarbeid på skoleeie­nden­dommen.

Vi må rett og slett måle, tenke, telle og deretter ta en ny vurdering, signaliserer Øystein Løvø. Han er svært fornøyd med responsen. Det er Sokndal Kino som står som arrangør. Urpremieren blir 4. oktober. - Billettsalget har vært helt fantastisk. Vi har også hatt en del henvendelser etter at det ble utsolgt, forteller Løvø.

Ja til kulturparkplan

BJERKREIM: Planen for kulturparkutbygginga på Vikeså blei måndag applaudert av eit samrøysta formannskap. Om stemminga er like positiv når kommunestyret får saka 24. september, blir arbeidsgruppa sin forslåtte etappeplan godkjent slik at dei ulike byggetrinnna kan gjennomførast når økonomien tillet det, og det er praktisk mogleg. I planen inngår blant anna sandvolleyballbane, ulike tilretteleggingstiltak på

«misjonsstranda» mellom Misjonshuset og Svelavatnet, blant anna overbygt grillplass og sittegrupper, løying av stein og tilkjøring av sand, badestrand ved FN-parken og opparbeiding av neset på kommunehus-sida av brua over Svelabekken. Bygging av utscene og utstyrsbu for blant anna kanoar inngår òg i planane, men dette er tiltak som vil krevja ny politisk behandling.

urary

bestemt seg for å bli arkeolog. Pernille Andreassen Joa (t.v.) og Amanda Fehr likte gravejobben så godt at de har spurt om å

ALLE FOTO: SYLVIEA. SKADBERG

MERKET: Alle funn ble merket og plottet inn på kart.

KERAMIKKFUNN: - Vi har funnet flere biter keramikk fra eldre jernalder blant steinene som danner ei hustuft fra eldre jernalder, forteller Barbro I. Dahl, arkeolog og prosjektleder.

DUGNAD: Egersund menighet vil gjerne bidra til TV-aksjonen med en konsert i Egersund kirke. I løpet av denne uka blir det avklart om det lokale kulturlivet vil bidra til en dugnad for Kirkens Nødhjelp.

FOTO: EGIL MONG

Inviterer til kulturdugnad

Egersund menighet håper å kunne arrangere konsert i anledning årets TV-aksjon.

uttrykk som går ut på å bry seg; kanskje noe ettertenksomt som både det vanskelige livet og om livsgleden og solidaritet - med tekster som kan passe i et kirkerom, skriver Finland i invitasjonen.

EGIL MONG

egil@dalane-tidende.no ■ 4000 8533

I flere år har det blitt arrangert en konsert i Helleland kirke til inntekt for TV-aksjonen. Da det ble klart at Helleland menighet ikke kommer til å arrangere kirkekonsert i år, ble menigheten i Egersund utfordret av Inghild Vangto på vegne av den kommunale komiteen for TV-aksjonen.

- Vi håper å få med artister på dugnad slik at vi kan lage et bra opplegg i Egersund kirke. En ærlig, unplugged- og nedpåkonsert, der akustikken i kirkerommet utnyttes så mye som mulig, noe liknende en utvidet Musikkstund i kirken, slik mange kjenner igjen fra juli måned, sier Marit Finland.

«Vi håper å få med artister på dugnad slik at vi kan lage et bra opplegg i Egersund kirke.»

Marit Finland, kontaktperson for Kirkens Nødhjelp i Egersund menighet

- Vi sender invitasjonen åpent ut og ber de som kan tenke seg å bidra om å ta kontakt som snart som mulig. Vi håper å kunne spikre programmet i løpet uka, sier Marit Finland.

Finland har sendt brev til en rekke artister og kulturarbeidere i Eigersund og oppfordret dem til å melde seg til tjeneste i denne anledning. Konserten er tenkt arrangert søndag 19. oktober.

- Det er ønskelig med tekster, sanger og musikalske

Spennende jernalderfunn på Helliwik

Fram fra gravrøysa ved Helliwik skole dukket det opp ei rundt 1.700 år gammel bronsespenna.

SYLVIE A. SKADBERG

sylvie@dalane-tidende.no ■ 993 27 490

Elever fra Helliwik skole deltok i september i arbeidet med å grave fram de ei gammel hustuft og ei gravrøys som ligger kloss i skolen.

– Funnet av spenna ble imidlertid gjort på en dag da elevene hadde skolefri. Funnet gjorde oss helt skjelvne, forteller Barbro I. Dahl, prosjektleder ved Arkeologisk museum i Stavanger.

Ødelagt gravrøys

Gravrøysa, som lå inntil hustufta fra eldre jernalder, ble skadet under planeringsarbeid og opparbeidelse av skoleområdet.

– Gravrøysa var mer skadet enn vi hadde antatt. I funnområdet var det ikke mulig å se bevarte rester etter et kammer, eller andre former for gravgjenne. Antageligvis har gravkonstruksjonen blitt forstyrtet slik at gravgodset har blitt roret rundt og eventuelle oppbygginger har blitt ødelagt. I perioden som funnet peker mot, var det vanlig å bygge store steinkamre med tørrmur. Her begravde man opptil flere individer. Kamrene ble gjerne plassert høyt oppe i røyse, noe som dessverre medfører at de ligger svært utsatt til ved utjevning, forteller Dahl.

Spenna kom fram

I tillegg til spenna ble det gjort flere funn av keramikkskår fra perioden 300 til 550 år etter Kristi fødsel.

– Spenna, som ser ut som om

SJULDEN: Bronsenåla som ble funnet i gravrøysa like ved Helliwik skole, ser ut til å være helt intakt. Den har blitt røntgenfotografert og nå starter den langdryge prosessen med å renses spenna forsiktig fram.

den er helt intakt, stammer fra perioden 320 til 400 etter Kristi fødsel. Hell i uhell var denne sjeldne spenna veldig godt bevart, og vi ser fram til at konservatorene våre får rensset den fram. Da kan vi også se om den er dekorert med tøffe mønstre, sier Dahl.

Røntgenfotografes

Bronsspenna ble tirsdag røntgenfotografert. Nå starter en langsom og møysommelig prosess med å rens fram nåla. Dette kan konservator Hege Hollund mer om.

– Trolig blir det ikke jeg som skal rens fram den eksepsjonelt godt bevarte nåla, men måten

vi gjør dette på, er under mikroskop. Røntgenfotografert vil vise hvor godt bevart spenna er, om den er korrodert eller har sprekker, forteller hun.

Under lupa

Med fine pansler og skapeller skal lag av mold og skitt fjernes. Arbeidet tar lang tid.

– Vi må passe på å ikke skade eventuelle innlegg eller rester

av et eventuelt sølvbelegg. Kun i sjeldne tilfeller brukes et løsemiddel for å fjerne skitt. Det meste av arbeidet foregår mekanisk og med pensel. Er spenna veldig skjørt, kan det også hende at vi må konsolidere, eller «limme» den sammen før arbeidet kan fortsette. Etter at spenna har blitt reingjort, er det viktig at den oppbevares tørt for å hindre eventuell videre korrosjon, forklarer Hollund.

Har et navn

Helliwikspenna har et arkeologisk navn.

– Den er ei likearmna spenna med triangelære endestykker. Trolig var den ei nål brukt av ei kvinne på en kappe eller et sjal. 1.700 år tilbake var spenna et flott, blankt smykke, legger konservatoren til.

Jobbdirkte AS

GAUPPEN®
www.gauppen.no

• Varelenger	fra kr 5.395
• Båthenger	fra kr 7.895
• Yrkeshenger	fra kr 15.695
• Skapbenger	fra kr 24.395
• Hestehenger	fra kr 34.395
• Biltransporter	fra kr 29.995
• Maskinhenger	fra kr 31.595

NYHET 2014
NÅ MED BLITT OG MASKINHENGERE

Egersund, Holmane Bil AS 51 46 19 80
Egersund, FK-butikken 48 02 29 00
Vikeså, FK butikken 51 45 12 12

KJØR NORSK

KJØKKENFORNYELSE
Vi bytter dører, skuffer, benkeplater og vask
- uansett alder på ditt kjøkken

NYTT KJØKKEN?
Kampanjerabatt nå!

Gratis benkeplater eller vask ved kjøp av hel fornyelse

Ring vår lokale representant Øivind Kruttsen
480 37 000 eller e-post olvind@tremo.no

- **Gratis hjemmebesøk og kostnadsoverslag**
Tremo - en avdeling i Smart Kjøkken AS

SMART Kjøkken
www.smartkjokken.no

INVITERT: Sjuende klasse ved Helliwik skole ble invitert inn på konserveringsavdelingen til Arkeologisk museum i Stavanger. Her fikk de se nærmere på brosespenna som ble funnet på Helliwik. Fra venstre: Ole Henrik H. Tengelsen, Mats Elk, Inger Gjermestad, Oda Hadaland, Nikola Joanna Soltys, June Kethmet, Ane Særheim, Main Angelica Løland, Tor Erik E. Gjermestad, Arvin Matthew M. Buernio, Thea Særheim, Marie Aukan Ege, Daniel Nowotnik, June Dirdal Remme og Hilda Marie Assersen.

FOTO: SILJE TØNNESSEN PUNTERVOLL

Nærkontakt med funn

Selv om ikke elevene ved Helliwik skole var med og grave den dagen bronsspenna ble funnet, har de fått stiftet nærmere bekjentskap med den.

SYLVIE A. SKADBERG
sylvie@dalane-tidende.no ■ 993 27 490

Fredag var nemlig sjuende klasse invitert til et unikt museumsbesøk ved Arkeologisk museum i Stavanger.

– Vi ble tatt veldig godt imot og fikk slippe inn på konserveringsavdelingen. Her får vanligvis ikke publikum komme inn. På konserveringsavdelingen fikk vi sett nærmere på spenna. Elevene var veldig begeistret og de knipset mange bilder med mobilene sine, forteller lærer Inger Gjermestad.

Elevene ble gitt en orientering om spennas bruksområde. De

fikk også sett på andre spenner, blant annet spenner funnet på Elge i Eigersund.

– Det spesielle med spenna som ble funnet på Helliwik, er at den virker til å være helt intakt. Nåla, eller spissen på nåla, er ikke brukt, slik den ofte er. Spenna er rett og slett i svært god stand, sier hun.

Etter museumsbesøket dro elevene videre til høstfest på Jernaldergården på Ullanhaug.

– Her fikk vi gå inn i langnussa, bakt brød på helle, spunnet ull og smakt på mat stekt i grop slik de gjorde det i jernalderen. Kylling og grønnsaker ble pakket i folie og stekt i gropa. Vi fikk servert smaksprøver på et kålblad. Etterpå fikk vi stekt eple med honning. Maren smakte godt og elevene hadde lyst på mer enn smaksprøven de fikk, smiler Gjermestad.

FØR OG ETTER: Før spenna ble rensset fram, var det uvisst om den var dekorert. Etter en langdryg prosess, der jord og korrodert materiale forsiktig ble fjernet, viste det seg at den er dekorert med trekant- og sirkelskulpturer.

ALLE FOTO: RUBEN WITH, KONSERVATOR VED AM,

Hellvik-spenna legges på lager

Jernalder-spenna som ble funnet i ei gravrøys like ved Hellvik skole i høst, blir foreløpig ikke å se i utstilling.

UNDERSØKT, IKKE UTGRAVD: Barbro I. Dahl, prosjektleder ved Arkeologisk museum i Stavanger, ledet i september undersøkelsene på Hellvik der spenna ble funnet. – Vi fant også en hel del keramikkskår, forteller hun.

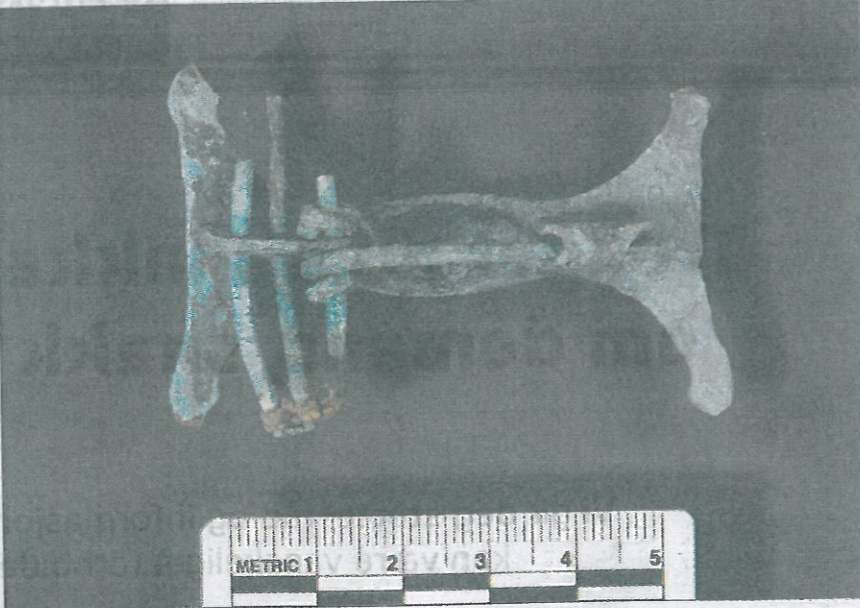
FOTO: SYLVIE A. SKADBERG

Spenna har nå blitt rensset fram og er datert til yngre romertid rundt år 320 til år 400 etter Kristi fødsel. Spenna, som ble funnet i det øvre laget av gravrøysa, ble trolig båret som del av ei kvinneklær. Metall i spenna har blitt analysert. Resultatene viste tydelig at den inneholder både tinn og sink, men legeringen kunne ikke klart defineres som verken bronse eller messing.

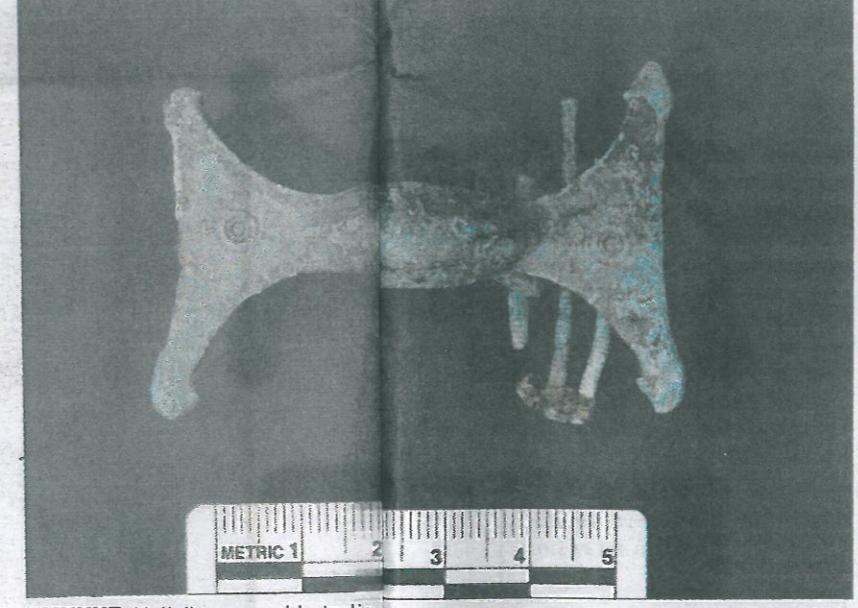
– Tidligere år har vi laget utstillinger hvor årets funn har blitt presentert. Så ble disse utstillingene arrangert annet hvert år. Også funn som publikum leverte til museet, har vært en viktig del av disse utstillingene. Det er imidlertid usikkert om det blir en slik utstilling i år. Det skyldes at vi vil gå i gang med å lage en ny basisutstilling ved museet. Det jobbes også med planer om nybygg. Dette tar tid og vi vet derfor ikke om vi rekker å lage til en slik årsutstilling i år. Men så fort vi har mulighet til å lage en utstilling med lokale funn, vil det bli gjort, sier Barbro I. Dahl, prosjektleder ved Arkeologisk museum i Stavanger.

Rotet rundt
Dahl var én av arkeologene som var med på undersøkelsene på Hellvik. I tillegg til spenna ble det funnet flere keramiske potteskår. Dahl tror det kan ligge flere gjenstander fra tidligere tider på Hellvik.
– Vi gravde ikke ut gravrøysa på Hellvik, vi fikk den bare fram. Massene virket imidlertid som svært omrotet og området var planert. I gravrøysen ser vi ofte spor etter selve graven, eller i det minste nagler fra kister. Vi fant ingenting av dette på Hellvik, forklarer hun.
Det har ikke blitt søkt med metall-detektor i området.
– Metall-detektorer egner seg dårlig til leting i gravrøysen. Som oftest ligger steiner i veien og stopper signalet til detektoren. Metall-detektorer egner seg best til søk i matjord, forteller hun.

Rike skatter i Rogaland

UNIK: Hellvik-spenna er spesiell fordi nåla og låsmekanismen er intakt. Etter at spenna ble rensset fram, viste det seg også at en liten trådbit var bevart.

SMYKKE: Hellvik-spenna ble trolig båret som del av ei kvinneklær for om lag 1.600 til 1.700 år siden. Spenna fulgte ei kvinne i graven.

Selv om det ikke ble gjort mange og verdifulle funn i røysa på Hellvik, er gravrøysa og boplassen verdifull i seg selv.
– Som kulturminne er stedet verdifullt. Rogaland er for øvrig et fylke rikt på kulturminner fra både steinalder og jernalder. Ofte finner vi graver lagt oppå graver og graver oppå boplasser. Imidlertid er mange av områdene som er rike på kulturminner, utsatt for press fra utbygging av både veier og boliger. Dagens utbygging er ofte svært omfattende og med store utplaneringer som gir store landskapsendringer, sier hun.
Setter fart på fantasien
Kvinnespenna, som ble funnet i røysa på Hellvik, er trolig laget i området, ifølge Dahl.
– Fra år 150 til 550 var det stor smykke- og keramikproduksjon i Norge. Mye av det som ble laget

var rikt utsmykket og dekorert. Men rundt år 550 stoppet produksjonen plutselig opp. Vi vet ikke hva som var årsaken til det. Det kan ha vært en pest, klimaforandringer, indre stridigheter, endring i drift av samfunnet eller en krig. Når vi finner en gjenstand, hender det ofte at vi lager en liten historie rundt hvordan den har vært brukt. For eksempel har vi et keltisk dekorert kors, som vi tydelig ser har blitt omgjort til ei nål og så et smykke. Gjenstanden har med andre ord hatt et spennende og langt «liv», sier hun.
Enkel dekor
På nettsida norak.no er det lagt ut bilder og en beskrivelse av Hellvik-spenna. Her beskrives blant annet en enkel stempeldekor av små trekanten pekende inn mot spennas rygg.
– Spenna har også små sirkler. Det unike er at en liten trådbit på

«Metall-detektorer egner seg dårlig til leting i gravrøysen. Som oftest ligger steiner i veien og stopper signalet til detektoren.»
Barbro I. Dahl, prosjektleder ved Arkeologisk museum i Stavanger.
spennas låsemekanisme er bevart, legger Barbro I. Dahl til.
Det er svært sjeldent at nåla, eller låsen, på denne typen spenner er intakte, slik som på Hellvik-spenna.
Bevart for ettertiden
Som følge av nedbrytningsprosessen er mye av metallet omdannet til korrosjonsprodukter. Dette gjør blant annet at spenna er fysisk skjør og kjemisk ustabil. Konserveringen har først bestått i å rense den fri for jord. En slik

rensprosess er krevende på grunn av spennas og materialets tilstand, men ved bruk av fine redskaper og mikroskop har det vært mulig å finne markørene som indikerte den originale overflaten. Etter rens har spenna blitt påført en korrosjonsinhibitor og to tynne lag syntetisk harpiks.
HELLVIK-SPENNA
■ Spenna er likearmet og har triangulære endeplater.
■ Den er 6,6 centimeter lang og 4,3 centimeter på det bredeste.
■ Den er datert til yngre romertid, cirka år 320 til år 400 etter Kristi fødsel.
■ Spenna har trolig vært båret som en del av ei kvinnes draktutstyr.

tørjuls-konsert

Førjuls-konserten til Lund bygdekors i Fjellhaug bedehus ble minnerik
TOM LEIF RUSDAL

Lund kommune og husmannsplassen Haien har utvilsomt fått en storslagen tilvekst.
– Akustikken her er helt fantastisk, innledet kordirigent Margun Risa.
– Dette er i så måte den beste arenaen for sang og spill i Lund; hakket foran Speilsalen i Moi sentrum, fastslo Lund bygdekors mangeårige leder.
Sangerne i bygdekoret (bildet) var oppstaset i klesplagg fra svunnen tid, og mange publikummere hadde fulgt korets eksempel.

Det ble korsang, opplesning, talenter. I Skåland, framstod en dreven Da lyse også kulis dager. Og det ærverte fikk nei juleknask, unnagjort posene «i Kvelder meldags l «Det lyser tordenvær lyset kom

Henter krefter i naturen

Ei ny turbok for Sør-Rogaland, «Turgleder for folk flest», skal inspirere til turgleder.

EGIL MONG
egil@dalane-tidende.no ■ 4000 8533

Sverre Ramdahl Ranum ble sjuk og måtte slutte i jobb. Han ble rammet av utbrenthet. Siden har han funnet ut at naturen gir påfyll av krefter. Derfor går han opptil fire turer i uka. Han har egen nettside hvor han forteller om sine turopplevelser. Nylig kom en samling av turene hans også i bokform. Mange av dem går i Dalane og i grenseområdet mellom Jæren og Dalane.
I boka tar han for seg turer som stort sett er merket. Fem av turene går i Bjerkreim, tre i Eigersund, to i Lund og fire i Sokndal. De fleste av disse turene er kanskje velkjent for mange dalbuer, men ukjent for folk utenfor distriktet. For dalbuene bør det være mange tur-tips å hente litt utenom nærområdet.
Boka er utgitt av forlaget Dreyer Bok. Den er rikt illustrert med bilder og kart. Turene er også merket med vanskelighetsgrad og cirka lengde og tid. Formatet er hendig og gjør at boka er velegnet

til å ta med
– Det er i vinding i bekken og unna. Jeg l økt bruk av forfatteren

Formidling av skada kulturminner ved Hellvik skole

av Barbro Dahl den 16. september 2014

Fint med mange hjelpere i fjerning av torv.

Skolen på Hellvik i Eigersund kommune er anlagt like ved et kulturminnefelt bestående av fire gravrøyser og ei hustuft. Da kommunen satte i gang med opparbeiding av lekearealet i kanten av skolegården, kom de til å skade noen av de automatisk freda kulturminnene. Kommunen ble pålagt å bekoste sikring og tilbakeføring av hustufta og gravrøysa like ved. Hustufta var før skadene synlig som to lave, parallelle voller av stein, mens gravrøysa var registrert som lav og avlang anlagt i 90 graders vinkel ut fra ene langveggen i tufta. Kulturminnene antas å være fra eldre jernalder, fra perioden 200–550 e.Kr.

For å kunne sikre et langsiktig vern av kulturminner inneklemt mellom skole og boligbebyggelse har vi valgt å legge opp til omfattende formidling under undersøkelsen. Lokaliseringa til en skolegård medfører at klasseromsundervisning kan flyttes ut i friluft og konkretiseres ved at elevene deltar i det arkeologiske sikringsarbeidet. Målsettinga er at elevene gjennom deltakelsen både får økt kunnskap og eierforhold til kulturminnene.

I forrige uke deltok museets skoletjeneste i felt slik at vi kunne tilby et opplegg der alle klassetrinn tok del i prosjektet. 1.–9. klassetrinn fikk undervisning i arkeologi og deltok i framrensing av hustufta, mens enkelte skoletrinn også fikk prøve seg som keramikere. 10. klasse har hatt en egen tilnærming til prosjektet ved at de intervjuer deltakerne og legger informasjonen ut på [skolens hjemmesider](#). 7. klasse vil få et spesielt ansvar for å utforme informasjonsskilt som kan settes opp ved kulturminnene. Det er søkt om midler fra Norsk Kulturarv til skolens deltakelse i prosjektet og skiltinga. Dalane Folkemuseum er som nærmeste museum en naturlig samarbeidspartner i formidlingsprosjektet. Skoleelevenes deltakelse i å redde sine kulturminner er dekket av lokalavisen Dalane Tidene 10.09. og i radio av NRK Rogaland 15.09.

Flott spenne fra yngre romertid på Hellvik

av Barbro Dahl den 1. oktober 2014

Spenna før rensing

Undersøkelsen ved Hellvik skole er nå avsluttet. Tre feltarkeologer har hatt noen spennende uker med mye formidling. Vi har avdekket og rensset fram to anlegg for å dokumentere deres karakter og graden av forstyrrelser. Fra tidligere registreringer visste vi at det skulle være ei hustuft og ei gravrøys som lå helt inntil hverandre. Begge anleggene bærer preg av å være forstyrret av flere moderne inngrep. Siden dette var en sikring av kulturminnene, og ikke en utgraving, byr tolkningen av den sammenhengende L-forma steinplattformen med de mange forstyrrelsene på noen utfordringer.

Hustufta

Tufta er forstyrret i begge ender slik at det er vanskelig å avgjøre opprinnelig lengde. Vestlig ende av tufta er fjernet ved dyrking, og den gjenstående enden ble deretter ytterligere avspist ved grøfting for to år siden. Store jordfaste steiner i undergrunnen utenfor den bevarte vestlige enden har merker etter sprenging, noe som indikerer at ryddinga har skjedd i moderne tid. Ei vanngrøft preget undergrunnen vest for de store, sprengte steinene. Sørvestlig del av veggen viste seg etterhvert å fortsette bak grøfta fylt med hvit hellvikgrus, for så å kunne følges fram til vannledningen gravd ned i undergrunnen.

Den østlige enden av tufta er forstyrret av en grusvei anlagt gjennom kulturminnefeltet på slutten av 80-tallet. Tuftas steinvegger har hovedsakelig rast innover og dekker gulvet, men noen steder var det tydelig at deler av veggen også hadde rast utover. Deler av sørlig langvegg var markert med en ytre rad av store steiner, mens veggen i andre områder ga et mer rotete og utrast inntrykk. Tuftas bredde anslås til 6 meter. I nordøstlig del av veggen ble det påvist en inngang i form av fint anlagte heller på rekke. Rett innenfor inngangen var det dessverre en stor moderne forstyrrelse som framstår som et steinfritt, nærmest rektangulært hull i tufta som ellers ser ut som et sammenhengende dekke av stein rast inn fra veggene. Hullet er i likhet med de andre forstyrrelsene nå dekket av filtduk og fylt igjen med lys grus med et tynt dekke av jord på toppen. Langs tuftas vegger og kanten av røysa er det også lagt duk og fylt inntil stabiliserende jordmasser.

Gravrøysa

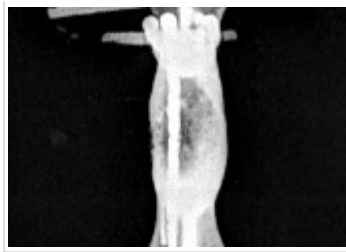
Røysa er anlagt ut fra tuftas nordvestlige vegg på en slik måte at det ser ut som om anleggene henger sammen. Ved å sikte oss inn på tuftas nordlig langvegg kan vi til en viss grad se hva som hører til hvor. Topplaget av stein, med en oppsiktsvekkende stor andel småstein, virker sammenblandet og overgangen mellom de to anleggene er langt fra entydig. Røysas vestlige side er rett som et resultat av oppdyrkinga, noe som gir anlegget en tilsynelatende rektangulær form. Røysa ser ut til å ha blitt planert og jevnet utover og nedover skråninga mot nord med gravemaskin. Ved eldre registreringer er røysa beskrevet som oval. Sett fra luften kan det se ut til at anlegget har ei kjerne av større steiner, mens de utplanerte områdene mot endene er preget av småstein.

Funn

Både i hustufta og røysa ble det funnet leirkarskår fra siste del av eldre jernalder, ca. 300 til 550 e.Kr. All keramikken funnet i hustufta lå langs nordlig langvegg der det var utrasinger og moderne forstyrrelser. Leirkarskårene funnet i røysa lå stort sett konsentrert i sentrum, i tilsynelatende omrota masser. Det ser ut til at flere skår kan tilhøre ett kar. I samme område fant vi til vår store overraskelse også ei godt bevart bronsespenne av typen likearmet spenne med triangulære endeplater. Spenna kan tidfestes til yngre romertid, nærmere bestemt 320–400 e.Kr. Det viser seg dermed at gravrøysa er langt mer forstyrret enn det som var forventet før undersøkelsen satte i gang. Det var ikke mulig å se bevarte spor etter et kammer eller andre former for gravgjemme der den avdøde kvinna kan ha blitt stedt til hvile. Funnene av sortglittet keramikk og bronsespenne forteller oss at gravrøysa er eldre enn antatt, samtidig som røysa setter ei øvre grense for tidfestinga av hustufta til yngre romertid.

Tekst av Jon Husvegg og Barbro Dahl.

Legg igjen en kommentar

Navn *

Epost *

Hjemmeside

Kommentar

Previous Entry: [Murbygging mot bølgeerosjon - 1114 moh](#)

Next Entry: [Bruk av drone på E18-prosjektet](#)

Hellvik skole

Hellvik

Spenna fra Hellvik

av Barbro Dahl den 28. november 2014

Fremsiden av spennen etter konservering. Legg merke til det grålige korrosjonslaget, det er hovedsakelig i dette laget at den originale overflatestrukturen har blitt bevart.

Tidligere i høst ble det gjennomført en arkeologisk undersøkelse av kulturminnene som ligger i nærheten av Hellvik skole i Eigersund kommune. Undersøkelsen omhandlet hovedsakelig en hustuft og en gravrøys, og under opprensingen av gravrøysen kom det frem leirkarskår og en kobberlegeringsspenne.

Spennen som ble funnet er likearmet og har triangulære endeplater. Den er 6,6 cm lang og 4,3 cm på det bredeste, den er datert til yngre romertid (320–400 e.kr) og har trolig vært båret som en del av en kvinnes

draktutstyr. For å avgjøre hvilken kobberlegering den har vært laget av, ble det gjennomført en XRF-analyse av spennen. Grunnstoffsammensetning som denne analysen ga, viste tydelige markeringer både for tinn og sink. Dette gjorde følgelig at legeringen ikke klart kunne defineres som verken bronse eller messing. For å avgjøre dette med sikkerhet kreves ytterligere undersøkelser.

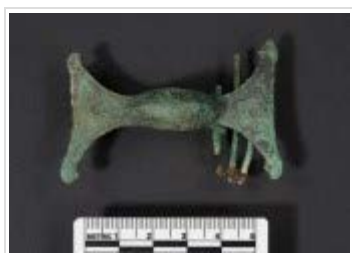
Imidlertid ble original overflatestruktur og dermed indikasjoner på spennens dekor avdekket i et grålig korrosjonslag. Dette viste at spennen langs kanten av bøylene antagelig har vært stempeldekorert med små trekanter pekende inn mot dennes rygg, og langsmed ryggen har spennen hatt tilsvarende dekor hvor trekantene på begge sider har pekt utover. De to linjene ved ryggen stanser ved overgangen til endeplatene, mens dekoren langs kanten har fortsatt ut til platenes hjørner. På endeplaten er det i tillegg tilført et nytt element i form av en smal, langsgående linje på utsiden av trekantene. Langs den tverrgående kanten mellom endeplatenes hjørner har den kun vært dekorert med små konsentriske sirkler.

Sentrert på endeplaten er denne også dekorert med konsentriske sirkler, disse har imidlertid hatt større diameter, de har vært mer definerte og i tillegg dannet en mindre fordypning.

På gjenstandens bakside er det gjennom en forhøyning på den ene endeplaten festet tre tynne, tverrgående kobberlegeringspinner, samtlige med riller. Med unntak av pinnen som utgjør festet for spennens nål, er disses funksjon utover det dekorative, usikkert. Ytterst, hvor pinnene antagelig har vært holdt sammen med en mindre metallplate, ble det også funnet rester etter tekstil i form av Z-spunnet tråd.

Som følge av nedbrytningsprosessen, er mye av metallet gjenstanden bestod av omdannet til korrosjonsprodukter. Dette gjør ikke bare at gjenstanden generelt er fysisk skjør, men på grunn av egenskapene ved enkelte av de dannede korrosjonsproduktene, er materialet gjenstanden nå består av, potensielt kjemisk ustabil. Konserveringen av gjenstanden har følgelig først bestått i å rense gjenstanden fri for jord og korrosjonsprodukter på en slik måte at dens ulike deler gjengir form, overflatestruktur og utseende slik det har vært bevart i den arkeologiske konteksten. En slik renseprosess er krevende på grunn av materialets tilstand, men ved bruk av fine redskaper og mikroskop blir det mulig å finne markører i korrosjonsproduktene som indikerer den originale overflaten. Etter rens er materialet stabilisert ved påføring av korrosjonsinhibitor, etterfulgt av to tynne lag syntetisk harpiks.

Tekst og fotos av Ruben With, konservator ved AM, UiS

[Legg igjen en kommentar](#)

Navn *